

27 Mayıs 1960 Askeri Darbesi ve Darbe Sürecinde Silahlı Kuvvetler İçindeki Bölünme ve Rekabet

The Military Coup Of May 27, 1960 And The Division And Competition In The Armed Forces During The Coup

Yaşar ERTÜRK*

Öz

II. Dünya Savaşı'nın bitmesi ve uluslararası konjonktürde demokrasinin tüm kurumlarıyla işler hale getirilmesi pratiğinin yükselmesi üzerine, Türkiye'de 1946'da çok partili sisteme geçildi. Bu kapsamda, iktidardaki Cumhuriyet Halk Partisi'nden ayrılan Celal Bayar ve Adnan Menderes'in kurduğu Demokrat Parti'nin de güçlü bir muhalefeti başlamıştı.

1950'de yapılan seçimlerde ise Demokrat Parti iktidar oldu ve 1954 ile 1957 seçimlerinde de, iktidarını korudu. DP iktidarının son döneminde üniversitelerde başlayan eylemler ile CHP'ye karşı iktidarın sertleşmesi, iktidar ile muhalefet arasındaki gerginliği giderek tırmandırdı. Türk Silahlı Kuvvetleri içinde de alt ve orta rütbedeki subaylar, DP'ye karşı askeri darbe yapmak gayesiyle ordu içinde gizlice örgütlenmeye başladılar. Bu yönüyle alt ve orta kademe subayların oluşturduğu bu örgütlenme, İttihat ve Terakki üyesi genç subayların gizliden teşkilatlanmasına benziyordu.

Türk Silahlı Kuvvetleri (TSK) içinde birçok örgüt birleşerek, 27 Mayıs 1960'da Askeri Darbe yaparak yönetime el koydu ve Cumhurbaşkanı ile Demokrat Parti Hükümetini görevden uzaklaştırarak Meclisi de feshetti. Yassıada'da yapılan yargulamalarla; Başbakan Adnan Menderes, Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu ve Maliye Bakanı Hasan Polatkan idam edildi. Ülke yönetimi sivil hükümete devredildikten sonra, Milli Birlik Komitesi içinde yer bulamayan Albay Talat Aydemir ve taraftarları, 1962 ve 1963'de iki başarısız askeri darbe teşebbüsünde bulundular, ancak başaramadı ve yargılanarak idam edildi. Bu çalışmada; 27 Mayıs 1960 Askeri Darbe süreci, TSK içinde örgütlenen gizli grupların kendi içindeki rekabeti, Milli Birlik Komitesi içindeki rekabet ve MBK ile Silahlı Kuvvetler Birliği ilişkisi ve rekabeti sebep ve sonuçlarıyla incelenmiştir.

Anahtar Kelime: Milli Birlik Komitesi (MBK), Askeri Darbe, İhtilal, Gizli Örgüt.

* Dr., İstanbul, Türkiye

Orcid Id: 0000-0003-1814-2448

Sorumlu Yazar / Corresponding Author:
Yaşar Ertürk, İstanbul Türkiye

E-posta / E-mail:
y.erturk.65@gmail.com

Geliş Tarihi / Recived Date:
25 Mayıs 2023

Kabul Tarihi / Accepted Date:
31 Mart 2023

Araştırma Makalesi / Research Article

Atrf / Citation:

Yaşar Ertürk "27 Mayıs 1960 Askeri Darbesi ve Darbe Sürecinde Silahlı Kuvvetler İçindeki Bölünme ve Rekabet", *Türk Dünyası Araştırmaları*, Cilt 134, Sayı 264, İstanbul 2023, s. 1-42.

doi: 10.55773/tda.1121453



Bu makale Creative Commons BY-NC-SA 2.0 tarafından lisanslanmıştır. / This article is licensed under a Creative Commons BY-NC-SA 2.0.

Abstract

Within the scope of the end of the World War II and the rise of the practices of making democracy work with all its institutions in the international conjuncture, a multi-party system was adopted in Türkiye in 1946. In this context, a strong opposition had also started from the Democrat Party, founded by Celal Bayar and Adnan Menderes, who left the ruling Republican Rights Party.

The Democratic Party came to power in the 1950 elections and continued its power in the 1954 and 1957 elections. In the last period of the DP government, events started in universities, and the hardening of the government against the CHP and the dominance between the government and the opposition gradually increased. It is seen that the lower and middle-ranking officers in the Turkish Armed Forces are secretly organizing within the army to carry out a military coup against the DP. In this direction, this organization, which consists of low and middle level civil servants, was seen in the secret organization of young civil servants who were members of the Union and Progress.

For the May 27, 1960 Military Coup, many organizations within the Turkish Armed Forces (TAF) united to take over the administration, dismissed the President and the Democratic Party Government, and dissolved the Assembly. With the courts held in Yassıada; Prime Minister Adnan Menderes, Foreign Minister Fatin Rüştü Zorlu and Finance Minister Hasan Polatkan were executed. Colonel Talat Aydemir and her supporters, who could not find a place in the National Unity Committee after the administration of the country was transferred to the civilian government, attempted two unsuccessful military coups in 1962 and 1963, but they failed and were tried and executed. In this study; The military coup process of May 27, 1960, the competition within the secret organizations organized within the TAF, the competition within the National Unity Committee and the relationship and competition between the MBK and the Armed Forces Union were examined with their causes and consequences.

Keywords: National Unity Committee, Military Coup, Revolution, Secret Organization.

Giriş

Bu çalışma hazırlanırken; 27 Mayıs 1960 Askeri Darbesi'ne fiilen katılanların (Cemal Madanoğlu, Dünder Seyhan, Talat Aydemir, Dünder Taşer, Kamil Karavelioğlu, Ahmet Er, Ahmet Yıldız, Orhan Erkanlı, Mucip Ataklı'nın gazete mülakatı, Suphi Karahan'ın yayınlanan mektupları ve Alpaslan Türkeş'in mülakat ve mektupları) yazdıkları hatıraları ve gönderdikleri mektuplar, MBK'nin yayınladığı Almanak, ayrıca döneme tanıklık yapmış; Aydın Menderes, Nilüfer Bayar, İsmet İnönü, Ali Fuat Başgil'in yazdıkları, telif-tetik eserler, akademik yayınlar, dönemim günlük gazeteleri, TBMM Darbeleri Araştırma Komisyonu Raporu ve MBK'nin çıkardığı kanunlar Resmi Gazetelerden taranarak incelenmiştir.

Türkiye'nin 1946'da çok partili döneme geçmesiyle, CHP dışında başka bir partinin demokratik yoldan iktidara gelebilme yolu da açılmış oldu. Genel hatlarıyla devletçi ve monopol düşüncenin hakim olduğu CHP merkez yönetimi ve ordu, henüz demokratik yoldan iktidarı devretmeye hazır değildi. Her ikisinde de devletin kurucu kadrosu oldukları inancına dayanan bir düşünce hakimdi. Esasen toplumu da demokrasiye hazır görmüyorlardı. Her iki kurum ayrıca; ilerici, batıcı, cumhuriyetçi ve Atatürkçü değerlerin ancak kendi tekellerinde kaldığında korunacağı kültü mevcuttu. 1960'da başlayan, toplumun ve sivillerin uzun yıllar boyun eğmek zorunda kalacağı askeri darbeler, 27 Mayıs 1960 darbesinden başlayarak, uzun yıllar kendine ideolojik ve toplumsal karşılığı olan bir taban yarattı.

Mustafa Kemal Paşa'nın ıslarla orduyu uzun yıllar siyasetin dışına itmesi, orduyu politikaya karıştırmama, ordunun iç işlerine karışmama¹ prensibine rağmen, her askeri müdahale ordunun müdahaleci refleksini yenilerken, müdahaleci bir kurumsal geleneğin oluşmasına yol açtı ve ordunun sistemdeki rolünü de yasalaştırmasına ve kurumsallaşmasına da imkan tanıdı.² Zira ordu mensupları, kendilerini bir yandan rejimin teminatı, diğer yandan devrimlerin kollayıcısı olarak gördükleri için ülke yönetiminde de söz sahibi olmaları gerektiğine inanmışlardır. Darbeci Albay Dündar Seyhan Hatıralarında; *"Atatürk Devrimlerinin hızını kaybetmesi nedeniyle, Türkiye'nin Batı uygarlık düzeyine ulaşması için gerekli tek yol olduğunu inanmış, hamiyetli memleket evlatları o günde mevcuttu"*³ demektedir. Bu inançtan hareketle meşru şiddet tekeline elinde bulunduran silahlı kuvvetler, yasalar çerçevesinde kendilerine tevdi edilen görev ve sorumlulukları yerine getirmekle sınırlı kalmamış, kimi zaman durumdan vazife çıkarmak suretiyle sivil otorite üzerinde tahakküm kurmaya çalışmıştır.⁴

Devletin kurumsal ve sosyal yapısının temellenmesi için toplumun geçirmesi ve yüzleşmesi gereken tabii akış askeri darbeler nedeniyle sık sık kesintiye uğradığından, hem kökleşecek ve ideallerini yaratacak sosyolojik derinlik oluşamadı, hem de geleneksel, hukuksal ve kurumsal kimliğini bulmaya çalışan devlet organları; ki buna silahlı kuvvetlerde dahildir, çağdaş dünyanın gelişimine paralel olması gereken tekamül gecikti. Tüm bu eleştirilere ve CHP döneminin tek boyutlu ideolojik yapısı, yarattığı seçkinlere dayanmasına rağmen, sivil merkezli olmaya da gayret ettiği de göz ardı edilmemelidir.

Ayrıca şunları söylemek de mümkündür; DP iktidarının ikinci döneminde subayların yaşam standartlarının düşmesine rağmen, orduda uzun yıllardır sahip olunan kurumsal ayrıcalıklar yanında, devletten aldıkları güçle de her zaman siyasal yaşamın güçlü bir öznesi olmayı bilmişlerdir. Örgütlü bir yapı olarak toplumun kültürel tahayyülündeki değerlerinden beslenmiş ve bu sayede hegemonik konumunu sürdürmeyi başarmıştır. Buna karşın sivil otorite, her ne kadar ordunun yetkilerini hukuk içinde sınırlandırmaya çalışmış olsa da, ordu, genellikle devletle ilgili konularda söz söyleme hakkını kendisinde görmüş, bazen doğrudan bazen de dolaylı olarak siyasete müdahale etmekten çekinmemiştir.⁵ Ayrıca 1960 darbesi, Osmanlı'dan miras kalan *"darbeci geleneği"* yeniden canlandırırken Türkiye'de, demokratik ve çoğulcu bir siyasal kültürün oluşturulmadığını, siyasal arenada boy gösteren siyasetçilerin asgari prensiplerde dahi uzlaşmadığını da ortaya çıkarmıştı.⁶ Aske-

¹ İbrahim Metin, İhtilalcılar Hesaplaşıyor, 27 Mayıs Ondörtler ve Dündar Taşer, Giriş Prof. Erol Güngör, Bilge Kültür Sanat Yay., İstanbul 2012, s. 13.

² Ömer Aslan, "15 Temmuz Sonrası Askeri Eğitimin Demokratikleşmesi: Fırsatlar, Riskler ve Yol Haritası", *Liberal Düşünce Dergisi*, Sayı 85, 37-55, Yıl 01.04.2017, s. 39.

³ Dündar Seyhan, *Gölgedeki Adam Bir Askerin Anıları*, Uycan Matb. İstanbul 1966, s. 27.

⁴ Mehmet Zeki Duman, "Türkiye'de Ordu-Siyaset İlişkileri ve Askeri Darbelerin İdeolojik Kökenleri", *İnsan ve İnsan Bilim Kültür ve Sanat Dergisi*, Yıl 6, Sayı 20, 145-164, Bahar 2019, s.145-146.

⁵ Duman, *a.g.m.*, s. 146.

⁶ Hasan Taner Kerimoğlu, "İmparatorluktan Cumhuriyete Türkiye'de Askeri Darbeler ve Toplum", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi Journal Of Modern Turkish History Studies*, XX/Özel Sayı (15 Temmuz), 147-165, Yıl 10.07.2020, s. 155.

ri darbelerle ülkedeki sorunların çözülemediği, darbeden sonra her ne kadar geçici bir sükunet dönemi olsa da biriken sorunların büyüyerek daha büyük sosyal patlamalar sebep olduğunu görmekteyiz. 1960 Darbesi'nin içinde yer alan ve Milli Birlik Komitesi (MBK) üyesi Orhan Erkanlı yayınladığı anılarında; *"Vatan kurtarmak, demokrasiyi yaşatmak devlet yönetimini ele aldıklarını iddia ve ilan ettiler. 1950'den günümüze kadar Vatan belki onuncu defa, politikacılar ve askerler tarafından kurtarıldı. Memleketin en ciddi ve en hayati sorunu, vatani kurtarıcılardan kurtarmak .. olduğunu bildiğimiz halde açıklamadık, bu yolda samimi gayretler harcamadık."*⁷

1. Demokrat Partinin İktidar Dönemi (1950-1960)

II. Dünya Savaşı bittiğinde, Stalin'in tehdidi ve toprak talepleri nedeniyle, Batı Bloğu ile hareket etmek zorunda kalan İnönü, karşısına; demokratik hayata geçerek çok partili sistemle serbest seçimlerin yapılması adeta bir zorunluluk olarak çıkmıştır. CHP içinde çoğunlukla büyük toprak sahibi ve tüccarların oluşturduğu muhalif gruptan, Celal Bayar, Refik Koraltan, Fuat Köprülü ve Adnan Menderes 7 Haziran 1945'de "Dörtlü Takrir" diye bilinen önergeyi verdiler. CHP içinde büyük tartışmalara sebep olan bu önerge üzerine 17 Haziran'da 1945'de Celal Bayar CHP'den istifa etti. 21 Eylül'de de Adnan Menderes ve Fuat Köprülü CHP'den ihraç edildi. Dördüncü imzacı Refik Koraltan ise, 2 Ekim'de Vatan Gazetesi'ne arkadaşlarının ihracının parti tüzüğüne aykırı olduğunu iddia edince kendisine de ihraç edildi.⁸ Bu gelişmelerden sonra 7 Ocak 1946 tarihinde yukarıda zikredilen isimler tarafından Demokrat Parti kuruldu. Genel Başkanlığına Celal Bayar getirildi. Aynı gün partinin program ve tüzüğü açıklandı. CHP'den fazla farklı olmamakla birlikte DP programında; ülkede demokrasinin geniş ve ileri ölçüde gerçekleştirilmesini sağlamak, dernek kurma özgürlüğü, tek dereceli seçim sistemi talep edilmiş ve seçim güvenliği üzerinde önemle durulmuştur. Ayrıca DP; ekonomik faaliyetlerde özel girişim ve sermayenin esas olduğu belirtiliyor, laikliği dinsizlik biçiminde anlamıyor ve din özgürlüğünü diğer özgürlükler kadar önemli olduğunu savunuyordu.⁹

21 Temmuz 1946'da yapılan seçimlerde seçim kanunlarının değişmesinden dolayı 465 sandalyeli Parlamento'da; DP'nin 66 milletvekiline karşılık, CHP 395 milletvekili çıkararak tekrar iktidara gelmiş ama eski tek parti dönemi hükümlerine Menderes - Bayar DP'si tarafından sürekli rahatsız edilmekteydi. Diğer bir gelişme de Mareşal Fevzi Çakmak liderliğinde 20 Temmuz 1948'de Millet Partisi'nin kurulmasıydı.¹⁰ İnönü, tek partili döneminin sert ve otoriter yönetim tarzını tedrici olarak azaltmaya ve bu 4 yıllık dönemde muhalefetle ilişkisinde yumuşamaya gitti. Sertlik yanlısı Recep Peker Başbakanlıktan uzaklaştırıldı ve DP Genel Başkanı Celal Bayar ile iyi ilişkiler kurdu.

⁷ Orhan Erkanlı, *Anılar Sorular Sorunlar*, Baha Matb. IV Baskı, İstanbul 1973, s. 7.

⁸ Hikmet Özdemir, *Türkiye Cumhuriyeti*, İz Yay., İstanbul 1995, s. 167.

⁹ Sinan Akşin, *Yakınçağ Türkiye Tarihi (1908-1980)*, Milliyet Yay., İstanbul 1989, s. 180.

¹⁰ Özdemir, *Türkiye Cumhuriyeti*, a.g.e., s. 197; Sinan Akşin, a.g.e., s. 183.

14 Mayıs 1950'de yapılan seçimlerde Demokrat Parti oyların; %53,3'ü olarak, 408 Milletvekili çıkardı. CHP ise oyların; %39.98'ni olarak 69 Milletvekiline sahip olabildi. Millet Partisi bir, bağımsızlar ise dokuz milletvekili kazandılar.¹¹ Böylece hem Milli Şef hem de tek parti dönemi sona erdi. Uzun yıllar muhalefetsiz iktidarda kalan CHP; hem yorulmuş, hem de 2. Dünya Savaşının sıkıntıları kendisine fatura edilmişti. Tabii bunlar dışında pek çok sebebi de saymak mümkündür.

Bu sonuçların ardından Celal Bayar Cumhurbaşkanı, Adnan Menderes ise kabinesini kurarak Başbakan oldu. Kabinesinde dikkati çeken Kurtuluş Savaşı komutanlarından Korgeneral Fahri Belen Bayındırlık Bakanlığına, Fuat Köprülü Dışişleri Bakanlığına ve Hasan Polatkan Çalışma Bakanlığına, Refik Koraltan'ın Meclis Başkanlığına getirilmiş olmasıydı.

Demokrat Parti'nin ezici bir seçim zaferi kazandığı 14 Mayıs 1950 gecesi, 1. Ordu Komutanı Org. Kurtcebe Noyan CHP Parti Müfettişi Sadi Irmak'ı arayarak, *"Eğer Cumhurbaşkanı Hazretleri yeşil ışık yakarsa, seçimlere komünistlerin hile karıştırdığı varsayımıyla müdahale edebileceklerini ve Milli Şef'in emirlerini beklediklerini"* söylemişti. Neyse ki Batı bloğuna girmenin yolunun çok partili sistemden geçtiği gerçeğini idrak etmiş olan İsmet Paşa; *"Milli irade nasıl tecelli ettiyse başta kendisi olmak üzere bütün devlet birimlerinin saygı göstermesi gerektiğini"* belirterek belki bir darbeyi önlemişti.¹² DP'nin seçimleri kazandıktan sonra generaller harekete geçmeyince, bu durum yerini büyük bir ferahlamaya bıraktı, çünkü yoğun şekilde askeri darbe söylentisi vardı. Buna mukabil bir diğer grup, subaylar adına bir heyet Bayar ve Menderes ile görüşerek, 'Genç subaylar sizinle beraberdir, biz sizi desteklemeye hazırız. Eğer iktidar devredilmezse müdahale edeceğiz, hiçbir şeyden korkmayınız' demişlerdi.¹³

Yine de 6 Haziran 1950'de Hükümet, ilk icraat olarak İnönü'ye yakın olarak düşündüğü ve o güne kadar görülmemiş bir şekilde Silahlı Kuvvetlerde tasfiye gerçekleştirerek, Genelkurmay Başkanı ve İkinci Başkanı, Ordu Komutanları ile Deniz ve Hava Kuvvetleri Komutanlarını emekliye ayırarak, orduyu kendi otoritesi altına almaya girişti.¹⁴ Bunu takiben 16 Haziran'da arapça Ezan okunma yasağını kaldırdı ve genel af ilan ederek 23 bin mahkumun salıverilmesini temin etti.¹⁵ 25 Temmuz 1950'de ise olağanüstü bir toplantı ile Kore'ye 4.500 kişilik bir askeri birlik gönderme kararı aldı.¹⁶ Savaş sırasında Türk Tuğayı efsaneler yarattı ama bedeli de ağırdı; 721 şehit, 175 kayıp, 2147 yaralı, 234 esir ve 346 hasta. Bu bedelin asıl nedeni Batı Bloğunun korumasına girmekti. DP'nin dış politika stratejisini Hüseyin Bağcı üç temel prensibe

¹¹ Özdemir, *Türkiye Cumhuriyeti, a.g.e.*, s. 200-201; Akşin, *a.g.e.*, s. 193.

¹² Ayşe Hür, "Türkiye'nin Kısa Bir Askeri Darbe Tarihi", *Radikal Gazetesi*, 23 Eylül 2012, s. 7; Erkanlı, *a.g.e.*, s. 7.

¹³ Erkanlı, *a.g.e.*, s. 7.

¹⁴ Hikmet Özdemir, *Cumhurbaşkanı Seçimleri Üzerinde Ordunun Olağan Dışı Rolü*, İz Yay., İstanbul 1994, s. 97; Feroz Ahmet, *Bir Kimlik Peşinde Türkiye*, Bilgi Üni.Yay., İstanbul 2006, s. 135.

¹⁵ Özdemir, *Türkiye Cumhuriyeti, a.g.e.*, s. 206.

¹⁶ Ali Denizli, *Kore Savaşı Uzaktaki Kahramanlar ve Zaferleri*, Başlık Yay., İstanbul 2010, s. 7.

dayandırmaktadır. Birincisi, Sovyet yayılcılığının önlenmesi; ikincisi Batı ile ekonomik ve siyasal alanlarda ortak işbirliği; üçüncüsü de, Kıbrıs'ın tak-simi konusudur.¹⁷

DP iktidar olduktan sonra Amerika'nın Sovyet yayılcılığını önlemek için giriştiği “yeşil kuşak” stratejisi kapsamında Türkiye, önemli miktarda nakdi ve malzeme yardımı almaya başladı. Özellikle Silahlı Kuvvetler, 1952 yılında NA-TO'ya girdikten sonra reorganizasyona tabi tutulmuş ve Prusya modelinden et-kilenen geleneksel yapıdan, NATO konseptine geçmeye başlamıştı. Bu yardım-lar aynı zamanda 2. Dünya Harbi nedeniyle daralan piyasaları canlandırmış ve birçok özel teşebbüsün yanında çok sonradan adına KİT (kamu iktisadi teşeb-büsleri) denilen kurumlar oluşturulmuş, tarımda orta çağ tekniği yerine Batı-dan getirilen modern makineler dönemi başlamıştır. 1950 yılına kadar 16.585 olan Traktör sayısı 1960'da 43.135'e, ekilen topraklar 14,5 milyon hektardan 25 milyon hektara, buğday üretimi 4 milyon tondan 8.5 milyon tona çıkarıldı.¹⁸

İktidarın gücünü elde eden DP, 27 Ocak 1954'de Atatürk ve devrim-leri aleyhinde faaliyetlerde bulunmak iddiası ile Millet Partisini kapattı.¹⁹ 1953'den itibaren Menderes liderliğindeki Demokrat Parti; mahkemeleri sadık elemanlarla doldurmayı mümkün kılmak için 25 yıllık hizmetlerini dolduran hakimleri emekli olamaya mecbur tuttu. Sıkı basın kanunları ile genel sorun-ların serbest bir şekilde tartışılması giderek yasaklandı. Üniversite profesör-leri siyasal partilerin yönetim kurullarında görev alma haklarından mahrum edildiler. Daha 1953'de hükümet, kendisinin en güçlü rakibi olan CHP'nin mallarından çoğunu müsadere etti. Demokrat Parti bundan sonra muhalefet partilerinin serbest seçim çalışmalarını imkansız hale getirdi. Örneğin ülkede bu maksat için yegane kolaylık olan devlet radyosundan onların faydalanma-larına hemen hemen engel olundu.²⁰

Bu uygulamalarına rağmen 2 Mayıs 1954 yapılan seçimleri DP; % 57.6 oy ve 502 milletvekili ile kazandı. CHP ise %35.4. ile 31 milletvekili, Cumhuri-yetçi Köylü Partisi %4.9 ile beş vekil çıkardı.²¹ İkinci iktidar döneminde DP, giderek muhalefete daha az tahammül göstermeye başladı. Bu dönemin en önemli olaylardan 6-7 Eylül 1955'de İstanbul'da yaşayan Rumlara karşı ya-pılan yağma ve kundaklamadır. Mithat Peri'nin Ekspres Gazetesi; “*Selanik'te Atatürk'ün evinde bomba patlatıldı*” manşeti ve Kıbrıs konusunda başlayan müzakerelerin çıkmaza girmesi bir anlamda bu olayların fitilini ateşlemiş ve hükümet olayları kontrol altına almayınca; İstanbul, İzmir ve Ankara'da sıkı-yönetim ilan etmek zorunda kalmıştı.²² Bu olaylar ve Menderes'in uygulama-

¹⁷ Hüseyin Bağcı, *Demokrat Parti Dönemi Dış Politikası*, İmge Yay., Ankara 1990, s. 42.

¹⁸ Aydın Menderes-Taha Akyol, *Demokrasiden Darbeye Babam Adnan Menderes*, Doğan Kitap, İstanbul 2011, s. 13.

¹⁹ Ahmet, a.g.e., s. 137; Özdemir, *Türkiye Cumhuriyeti*, a.g.e., s. 212.

²⁰ Jacob Coleman Hurewitz, *Ortadoğu Siyaset: Askeri Boyutu*, Pall Mall Yay., Londra 1969, s. 216-217; Erdoğan Günel, *Türkiye'ye Demokrasinin Yüzyıllık Serüveni*, Karkuru Yay., İstanbul 2009, s. 133; Akşin, a.g.e., s. 217.

²¹ Günel, a.g.e., s. 126; Akşin, a.g.e., s. 216.

²² Ali İhsan Göğüş, *Hep İsmet Paşa'nın Yanında*, Remzi Kitapevi, İstanbul 2008, s. 70; Özdemir, *Türkiye Cumhuriyeti*, a.g.e., s. 218.

ları konusunda çıkan anlaşmazlık neticesinden; Feridun Engin, Fuat Köprülü gibi önemli 19 milletvekili DP'den ayrıldı.²³ Hükümet, CHP'ye yönelik baskının dozunu arttırdı ve 1954 yılında CHP Genel Sekreteri Kasım Gülek Sinop'ta tevkif edildi.²⁴ DP'ye milletvekili vermeyen Kırşehir cezalandırılarak ilçe yapıldı ve 1957 seçimleri öncesi tekrar il yapılmasına rağmen Osman Bölükbaşı buradan yeniden seçilince, bu kez seçilen cezalandırılarak, Meclis konuşmasından sonra dokunulmazlığı kaldırılan Bölükbaşı tutuklandı.²⁵

1957 yapılan seçimlerde kan kaybeden DP; % 47.7 oy oranı ile 424 milletvekili, CHP ise; % 40.82 oy oranı ile 178 milletvekili çıkardı.²⁶ 1957 seçimleri arifesinde yeni seçim kanunları koalisyonlara izin vermiyor, her hangi bir ilde çoğunluğu sağlayamayan partinin, bütün milletvekillerini kaybedeceği şartını getiriyordu.²⁷ Bu kanun en fazla oy alan partinin işine yarıyordu. DP iktidarının ilk iki döneminde özellikle ABD'den gelen yardımların kesilmesi, efsane-nin giderek sönmeye başlaması demektir. Menderes'in bunu dengelemek için bağımsız dış politika arayışı ile ağır sanayi konusundaki yatırımlar için Sovyetler Birliğine yönelmesi, Batı'nın klasik emperyal politikalarına uygun düşmemekteydi. Ayrıca içerde ve dışarıda, gerek kendi tercihiyle otokrat yönetimi ve gerekse muhalefetin giderek şiddetlenmesiyle Menderes Hükümeti, daha çok hata yapmaya ve hülasa otortinizmin dozunu arttırmayı bir çare olarak gördü. Giderek kutuplaşan iktidar ve muhalefet bloğu ülkeyi yay gibi germiştir. 1957 seçimlerinde Gaziantep olayları olarak tarihe geçen ve Cumhuriyet Meydanındaki yürüyüş ve gösteriden sonra CHP milletvekili adayları; Cemil Sait Barlas, Osman Bilen, Nail Bilen, Refik Danış ve Ali İhsan Göğüş tutuklandı.²⁸ İktidarın bu uygulamaları orduyu içiten içe kaynatmaktaydı, Kurmay Albay Talat Aydemir Hatıratların 'da; "1954'de DP karşıtı bir askeri darbe düşüncesindeki Kurmay subaylarla irtibatla olduğunu ve Mart 1957'de fiilen bir darbe örgütü kurmak için İstanbul Üsküdar'da toplandıklarını ve iş planlamasını yaptıklarını"²⁹ yazmıştır. Ordu içinde birbirinden haberdar birçok darbe yanlısı örgüt kurulmaya başlanmıştı, bu gruplar ile ilgili Kurmay Binbaşı Dünder Taşer'de; "ihtilalcilerle muhalefet arasında birbirinden habersiz, mukavelesiz zımnî bir hedef birliği meydana getiriliyordu"³⁰ demektir. Orhan Erkanlı da 1956'da Harp Akademisi'nde öğrenciyken gizli örgüte katıldığını yazmıştır.³¹

14 Temmuz 1958'de Irak'ta ordu askeri darbe yapılarak Nuri ve Faysal Sa-iti öldürdü ve bu olay Menderes Hükümetini çok etkiledi. DP iktidarına göre

²³ Özdemir, *Türkiye Cumhuriyeti, a.g.e.*, s. 219; Akşin *a.g.e.*'de; 19'ların istifasını "Basından gelen eleştirilere ağır ceza getirilmesine tepki sebebine bağlamakta ve 19'ların 1955'de Hürriyet Partisi'ni kurduğunu söylemektedir" s. 216.

²⁴ Göğüş, *a.g.e.*, s. 75.

²⁵ Göğüş, *a.g.e.*, s. 76.

²⁶ Ahmet, *a.g.e.*, s. 139; Akşin, *a.g.e.*, s. 218.

²⁷ Hurewitz, *a.g.e.*, s. 216-217.

²⁸ Göğüş, *a.g.e.*, s. 79.

²⁹ Talat Aydemir, *Talat Aydemir Hatıratım*, YKB Yay, İstanbul 2020, s. 22-28.

³⁰ Metin, *a.g.e.*, s. 45.

³¹ Erkanlı, *a.g.e.*, s. 14.

bu olay dışarıdan destekli yıkıcı bir faaliyetti. Muhalefete göre ise istibdat ve baskıya karşı bir ayaklanmadı.³² İktidar ve muhalefet bu olay üzerinden de atışmaya başlamış, DP içinde Irak benzeri bir senaryo kaygısı da ciddi olarak başlamıştı. Bu gergin günlerde 17 Şubat 1959'da İngiltere'ye giden Başbakan Adnan Menderes'in uçağı Londra yakınlarında düşmüş, 16 kişinin öldüğü kazada Menderes küçük yaralarla kurtulmuştu. Bu olay ülkedeki siyasi gerilimi bir nebze düşürmüştü de, bir süre sonra iktidar ile muhalefet bloğu arasındaki keskinleşme devam etmiştir.³³ Merkez-kenar çatışmasında araya girecek güçlü bir girişimci orta sınıfın bulunmayışı yüzünden kavga sürekli kızışacaktır. Ara sıra yaşanan bahar havaları gelip geçicidir.³⁴

Bir diğer önemli gerginlikte CHP'lerin "*Büyük Taarruz*" dedikleri İnönü'nün Ege Bölgesi gezisine sırasında, İnönü'nün Uşak'ta treninin önünün kesilmesi ve göstericiler tarafından atılan taşla başının kırılması, gerginliği biraz daha artırdı.³⁵ Ayrıca İnönü, Manisa ve İzmir'den sonra 4 Mayıs'ta İstanbul'a gelmiş ve Yeşilköy Havalimanı'ndan şehir merkezine giderken Topkapı'da önce trafik müdürü tarafından durdurulmuş ve sonra halkın saldırısına uğramıştır. Olaylara polis müdahale etmemiş, ancak o sırada Binbaşı Kenan Bayraktar'ın emriyle askerler müdahale etmiş ve İnönü kurtarılmıştı. Tüm olayların spontane bir gelişme mi yoksa iktidar tarafından yapılan bir planın bir parçası mı olduğu taraflar tarafından hala tartışılmaktadır.³⁶

DP'nin tahammülsüz iktidarı ve meclis çoğunluğuna dayanan göreceli gücü ile CHP hakkında; "*Silahlı ve tertipli ayaklanmalar hazırlamak*" suçlamasıyla Meclis Tahkikat Komisyonu kurmaya karar verdi.³⁷ 18 Nisan 1960'da Meclis Tahkikat Komisyonu'nun kabul edilmesi üzerine, TBMM Genel Kurulunda İnönü kürsüden şunları söyler; "*Arkadaşlar! Şartlar tamam olduğu zaman, millet için, ihtilal meşru bir haktır. Eğer bu yolda devam ederseniz, artık sizi ben de kurtaramam*"³⁸ CHP Genel Başkanı İnönü uyarılarını sürdürdü ve 27 Nisan 1960 günü TBMM toplantısında tekrar Tahkikat Komisyonu'nu hedef alınca, Meclis, İnönü'ye oniki oturum toplantılara katılmama cezası verdi. Kararı protesto eden CHP milletvekilleri Meclisten polis zoru ile uzaklaştırıldı.

Meclisteki bu gerilimler üzerine İstanbul Üniversitesinde 28 Nisan olaylar meydana geldi ve 29 Nisan'da olaylar Ankara Siyasal Bilgiler Fakültesine sıçradı. İstanbul'daki olaylarda polis öğrencilere ateş açtı ve Turan Emeksiz isimli öğrenci öldü.³⁹ Turan Emeksiz'in polis kurşunuyla ölmesi ve İstanbul

³² Akşin, *a.g.e.*, s. 219.

³³ Günal, *a.g.e.*, s. 134-135.

³⁴ Menderes-Akyol, *a.g.e.*, s. 18.

³⁵ Göğüş, *a.g.e.*, s. 82; Günal, *a.g.e.*, s. 140; Akşin, *a.g.e.*, s. 221.

³⁶ Ali Necati Doğan, "Yakın Tarihimizin Utanç Veren Olayları: 27 Mayıs Darbesi 1960", *Blog Milliyet Gazetesi*, 7 Kasım 2009 (<https://blog.milliyet.com.tr/yakin-tarihimizin-utanca-veren-olaylari--27-mayis-darbesi--1960/Blog/?BlogNo=212490>)

³⁷ Akşin, *a.g.e.*, s. 221.

³⁸ Şevket Süreyya Aydemir, *İhtilalin Mantığı ve 27 Mayıs İhtilali*, Remzi Kitapevi, İst. 2000, s. 294.

³⁹ Ali Dikici, "27 Mayıs 1960 Askeri Darbesi ve Türk Polisi", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Sayı: 89, Cilt 30 Yıl: 2014, s.17-27; Göğüş, *a.g.e.*, s. 87; Günal, *a.g.e.*, s. 142; Akşin, *a.g.e.*, s. 223.

Orman Fakültesi'nin 13 öğrencisinin yaralanması üzerine olayları kontrol etmek için DP ordu birliklerini göreve çağırdı. 28-29 Nisan olaylarında, polis göstericileri dağıtmak için ateş açarken, takviye için çağrılan ordu birlikleriyle öğrenciler arasında tam bir dayanışma yaşanmıştı. Polisin yakalayarak aske- re teslim ettiği öğrenciler askerler tarafından serbest bırakılıyordu.”⁴⁰

Menderes, otoritesini “*Vatan Cephesi*” adı verilen ve kendini eleştirenleri tecrit edip muhalefeti güçsüz bırakmayı amaçlayan bir ulusal cephe kura- rak, iyice güçlendirmek istedi. Cepheye katılmak istemeyenler “*yıkıcı*” olarak tanımlanarak, katılmayanların adları devlet radyosundan duyuruldu. Vatan Cephesi birlik getirmek yerine siyasi yaşamdaki kutupları derinleştirdi.⁴¹

2. Darbe Hazırlığı

Silahlı Kuvvetler içinde DP iktidarına karşı ilk gizli örgütlenme 1954 Ka- sım'ında Tuzla Uçaksavar Okulu'nda Yüzbaşı Orhan Kabibay ve Yüzbaşı Dünder Seyhan tarafından hazırlanmıştır.⁴² İkincisi ise; 1955'de Harp Akade- misi'nde öğrenime başlayan Dünder Seyhan'ın ve Binbaşı Faruk Güventürk ile Orhan Kabibay'nın yer aldığı, Yüzbaşı Orhan Erkanlı ve Yüzbaşı Suphi Gürsoytrak'ın sonradan katıldığı Harp Akademisi gizli örgütüdür. Bu örgütte Faruk Güventürk başkan olmuş ve 1956'da Binbaşı Necdet Üruğ (sonradan orgeneral, genelkurmay başkanı) ve Yüzbaşı Ahmet Yıldız'da katılmışlardır.⁴³

Ankara'da da; 1956'da Kurmay Binbaşı Talat Aydemir, Kurmay Yarbay Os- man Köksal Kurmay Binbaşı Sezai Okan ve Kurmay Binbaşı Adnan Çelikoğ- lu'nun içinde yer aldığı bir başka gizli örgüt oluşturuldu.⁴⁴ Bunlar dışında Proto- kol Başkanlığı Dairesi'nde Kurmay Binbaşı Sadi Koçaş ve Albay Kenan Esengin de bir örgüt kurdular.⁴⁵ Çankırı'da da Üsteğmenler; Muzaffer Özdağ ve Numan Esin'de bir gizli örgüt kurdular.⁴⁶ Bu gizli örgütler arasında en organize çalışa- nı Talat Aydemirin örgütü idi ki, 1956'da İstanbul'da Yüksek Komuta Akade- misi'nde öğrenime başlayan Talat Aydemir, burada çalışmasını hızlandırmış ve yeni katılanlarla genişlettiği örgütün başkanlığına kendisi, genel sekreterliğine de Ahmet Yıldız getirildi. Örgütün hazırladığı tüzük özetle şöyleydi; “*sadece örgüt üyesi birini yeni üyeliğe teklif edecek ve kefli olacak, generaller örgüte alınmaya- cak, ordudaki kilit noktalar ele geçirilecekti.*”⁴⁷ Örgüt Hava ve Deniz kuvvetleri ile temas kurarak darbe yanlısı subayları örgüte almaya çalıştı. Örgüt ayrıca CHP le de temas kurarak darbe yanlısı ve mevcut durumdan şikâyetçi olan siyasilerle

⁴⁰ Görmüş, *a.g.e.*, s. 22.

⁴¹ Ahmet, *a.g.e.*, s. 140.

⁴² Örsel Öymen, *Bir İhtilal Daha Var, (1908-1980)*, İstanbul 1986, s. 156; Özdemir, Türkiye Cum- huriyeti, *a.g.e.*, s. 220.

⁴³ Metin, *a.g.e.*, s. 42-43; Ümit Özdağ, *Menderes Döneminde Ordu-Siyaset İlişkileri - 27 Mayıs İhtilali*, Boyut Yay., İstanbul 2004, s. 76-79; Erkanlı, *a.g.e.*, s. 14; Ahmet Yıldız, *İhtilalin İçinden Anılar, Değerlendirmeler*, Alan Yay., İstanbul 2001, s. 83.

⁴⁴ Talat Aydemir, *a.g.e.*, s. 15; Metin, *a.g.e.*, s. 51; Özdağ, *a.g.ç.*, s. 79-81.

⁴⁵ Özdağ, *a.g.ç.*, s. 79-81.

⁴⁶ Özdağ, *a.g.ç.*, s. 99-100.

⁴⁷ Talat Aydemir, *a.g.e.*, s. 17-18; Metin, *a.g.e.*, s. 51; 54-56.

bağ kurmaya başladı. Talat Aydemir Hatıratım da; “1957’de kendisinin teklifi ile *Kurmay Albay Alpaslan Türkeş’in ihtilal komitesine alındığını*”⁴⁸ yazmıştır.

Ordu içindeki örgütler, 1957 Ağustosunda Talat Aydemir’in Paris’teki görevinden dönmesinden sonra bir dizi toplantılar yaparak Birleşik Gizli Örgütü oluşturdular.⁴⁹ Başkanlığına Faruk Güventürk, Genel Sekreterliğine ise Talat Aydemir getirildi. Örgütün kararına göre genel seçimler beklenecek, DP kazanır ve olumsuz icraatlarına devam ederse, müdahale edilecekti.⁵⁰

1960 askeri darbesi ile ilgili yazılan eserler incelendiğinde ordu içindeki örgütlere katılımın fazla olmasının diğer nedeni de; yüksek enflasyonun memur maaşları üzerindeki baskısı ve özellikle subayların alım gücünün düşmesi ile orduda DP iktidarına karşı duyulan öfkedir.⁵¹

Ordu içindeki bu hareketlilikten muhtemelen haberdar olan Menderes, hem ordunun desteğini alacağını hem de olası bir darbeyi önleyeceğini düşünerek, 1957 seçimlerinde DP listelerinden; Kara Kuvvetleri Komutanı Orgeneral Nurettin Aknoz’u, Hava Kuvvetleri Komutanı Orgeneral Fevzi Uçaner ve Deniz Kuvvetleri Komutanı Oramiral Sadık Altınca’nı aday gösterdi. Menderes için, Türk Silahlı Kuvvetlerinin yeniden düzenlenmesi bir öncelik değildi. Mevcut durumu korumaktan ve yüksek rütbeli subaylarla ters düşmemekten memnundu. İçlerinden en önde geleni Pentagon’da iyi tanınan Orgeneral Nuri Yamut olmak üzere bazı önemli generalleri partisine kazandırmaya çalıştı. Menderes böyle yüksek rütbeli subaylar DP yandaşı olunca, İnönü taraftarı generallerden gelecek bir tehditten muaf olacağını düşünüyordu.⁵²

Silahlı Kuvvetler içinde artık askeri bir darbe yapacak güce erişen örgütler, başlangıçta İsmet İnönü ile temasa geçmiş, İnönü’nün soğuk bakması nedeniyle, Aralık 1957’de komite adına Faruk Güventürk, Milli Savunma Bakanı Şemi Ergin’in ağızını yokladı. Ergin de “*Ben bir basit avukatım, bir ihtilala liderlik edecek adam değilim, böyle bir şeyle uğraşamam*” yanıtını vererek aradan çekildi. Dikkati çeken husus, ne İnönü’nün ne de Ergin’in ihtilalci subayları üstlerine ya da adli makamlara bildirmeyi düşünmemeleriydi.⁵³

21 Aralık 1957 günü Binbaşı Samet Kuşçu, ordu içindeki gizli örgütlerin hükümete karşı darbe hazırlığı içinde oldukları bilgisini dolaylı yollardan Başbakan Menderes’e bildirdi. Orhan Erkanlı yayınladığı anılarında; “*çok tedirgin olduklarını her an tutuklanabileceklerini, sorgulanan ve işkence gören arkadaşlarının örgütü ele vermediğini ve toplantılara ara verdiklerini*” yazmıştı.⁵⁴ Cemal Madanoğlu’da anılarında; “*dokuz subay olayında ben aradım onları, hepsi telaş içindeydi.*”⁵⁵ Başbakan ve hükümetin bu bilgileri yeterince ciddiye almaması ile

⁴⁸ Talat Aydemir, *a.g.e.*, s. 48.

⁴⁹ Orhan Erkanlı, *Anılar, Sorunlar, Sorumlular*, Baha Matb., İstanbul 1982, s. 13.

⁵⁰ Talat Aydemir, *a.g.e.*, s.15; Metin, *a.g.e.*, s. 51; Özdağ, *a.g.ç.*, s. 93-99.

⁵¹ Günel, *a.g.e.*, s. 134-135; Özdemir, *Türkiye Cumhuriyeti*, *a.g.e.*, s. 226; Metin, *a.g.e.*, s. 99; Erkanlı, *a.g.e.*, s. 11.

⁵² Ahmet, *a.g.e.*, s. 141.

⁵³ Hür, *a.g.m.*

⁵⁴ Erkanlı, *a.g.e.*, s. 14-15.

⁵⁵ Cemal Madanoğlu, *Korgeneral Cemal Madanoğlu’nun Anıları Doğu Perinçek’in Sunumuyla*, Der-

sadece Milli Savunma Bakan'ı değiştirildi ve Ethem Menderes MSB oldu. Samet Kuşçu'nun verdiği bilgiler doğrultusunda aralarında Güventürk'ün olduğu dokuz subayı yargılayan Tuğgeneral Cemal Tural (sonradan Genelkurmay Başkanı) sanıkları berat ettirerek Samet Kuşçu'yu "iftira" suçundan iki yıl ile cezalandırdı.⁵⁶ Sonraki yıllarda Celal Bayar ile yapılan röportajda; Bayar; "gerçekten 9 subay olayı iyi değerlendirilmiş olsaydı 27 Mayıs olmazdı bana bu olayın dışında Ordu'nun iç künyesi hakkında bilgi verilmemişti"⁵⁷ demişti.

Dokuz Subay Olayı'nın bu şekilde bitmesi darbecileri cesaretlendirmişti. Bir süre sonra Alparslan Türkeş, Sadi Koçaş, Orhan Kabibay ve Sezai Okan, 2. Birleşik Örgüt'ü kurdular.⁵⁸ İhtilalın liderliği için 3. Ordu Komutanı General Necati Tarcan'ı düşünüyorlardı⁵⁹ ama onun ölümü üzerine komite içinde 'Faik Bey' diye anılan Cemal Gürsel'le NATO toplantısı için bulunduğu Almanya'da Kurmay Albay Sadi Koçaş vasıtasıyla temas kuruldu. Gürsel, üç ay içinde seçime gidilmesi şartıyla, liderliği kabul etti.⁶⁰ Örgüt içinde oldukça aktif olan Sadi Koçaş⁶¹, darbeyi başarmak için Kara Kuvvetleri Kurmay Şubesi'ne Osman Köksal'ın, atanmasını önerdi ve Gürsel'de bu atamayı yapınca, örgüt artık kilit noktalara kendi adamlarını yerleştirecekti.⁶² Bu olaylar orduda bir anlamda açığa çıkan gizli örgütlenmeleri tasfiye edileceğine, tüm gizli örgütlerin güçlerini birleştirmesine yaradı.⁶³

Bu dönem ordu içindeki örgütler giderek çoğalmış, muhtemel müdahalede geride kalmamak ve vatanperverlik nişanesi yarışı başlamıştı. Bunlardan biri de, Muzaffer Karen'in içinde olduğu örgütün, 29 Ekim 1959 Cumhuriyet Bayramı törenleri sırasında darbe yaparak şeref tribünündeki siyasileri tutuklama planıdır. Plan, örgütün 14 ret, 6 kabul oyu ile uygulamaya konmamış, duyulması üzerine Karen ve birkaç kişi Ankara dışına tayin edilmişti.⁶⁴

Ordu içindeki müdahaleci gruplar İnönü'nün darbeye soğuk bakmasına rağmen kendisiyle teması kesmemiş ve bir an önce DP iktidarına son vermek istemişlerdi. Ancak İnönü'nün açık desteğini alamayınca darbe erteleniyordu. CHP hakkında Meclis Tahkikat Komisyonu'nun kurulması üzerine, 28 Nisan 1960'da İstanbul Üniversitesinde (27 Mayıs darbesinde harekâtın İstanbul ayağını Kurmay Binbaşı Şefik Soyuyüce planladığını daha sonra açıklamıştır)⁶⁵ ve 29 Nisan'da Ankara'da çıkan öğrenci olayları "Kanlı Perşembe" olarak isimlendirilmişti. DP'nin bu illerde sıkıyönetim ilanına rağmen öğrenciler hep

leyen Halim Tugay Madanoğlu, Kaynak Yay., 2. Baskı, İstanbul 2021, s. 312.

⁵⁶ Talat Aydemir, *a.g.e.*, s. 52.

⁵⁷ Cüneyt Arcaayürek, *Derin Devlet 1950-2007*, Detay Yay., 5. Baskı, İstanbul 2007, s. 104.

⁵⁸ Cumhur Utku, *14'lerden Suphi Karahan'a İhtilal Mektupları*, Kaynak Yay., İstanbul 2006, s. 143.

⁵⁹ Kurtuluş Kayalı, *Ordu ve Siyaset 27 Mayıs-12 Mart*, İletişim Yay., 7. Baskı, İstanbul 2018, s. 64.

⁶⁰ Ayşe Hür, *a.g.m.*

⁶¹ 14 Mart 1971 Askeri Muhtırası'ndan sonra kurulan Nihat Erim Hükümeti'nin Başbakan Yardımcılığı yaptı.

⁶² Uktu, *a.g.e.*, s. 123.

⁶³ Özdemir, *Türkiye Cumhuriyeti*, *a.g.e.*, s. 224-225.

⁶⁴ Özdemir, *Türkiye Cumhuriyeti*, *a.g.e.*, s. 226-227.

⁶⁵ Dikici, *a.g.m.*, s. 17.

bir ağızdan Gazi Osman Paşa'nın kahramanlığı için yazılan Plevne Marşı'nın değiştirilmiş hâli olan; Olur mu böyle olur mu şarkısını söylüyorlardı.

*“Olur mu, böyle olur mu?
Kardeş kardeşi vurur mu?
Kahrolası diktatörler
Bu dünya size kalır mı?”⁶⁶*

Bu olaylarda polisler “Kahrolsun diktatörler”, “Hürriyet isteriz” sloganları atan öğrencileri dağıtmaya çalışırken, “Türk ordusu çok yaşa” sloganı atan öğrenciler ile askerler arasında dayanışma yaşanmış ve askerler polislerin teslim ettikleri öğrencileri serbest bırakmışlardı.⁶⁷ Ali Fuat Başgil de anılarında Mayıs ayında; “Profesörlerle avukatlar her zaman olduğu gibi CHP'lilerin kışkırtmasıyla siyah cübbelerini giyerek İstanbul sokaklarında sessiz bir yürüyüş yapmışlardı.”⁶⁸ demekteydi. 21 Mayıs'ta Harp Okulu öğrencileri bir yandan Atatürk Bulvarı'nda sessiz yürüyüş yapmış⁶⁹ ve öte yandan 20 Mayıs'ta Türkiye'yi ziyaret edecek Hindistan Başbakanı Nehru'yu karşılamak için Esenboğa'dan şehir merkezine gitmek için aynı arabaya binecek olan Menderes'i Nehru'nun yanından kaçırmayı planlamışlardı. Ancak yabancı misafir varken bu tür hareketlere girişmenin dış dünyaya karşı olumsuz etki yaratacağı kanaatine varılarak plan reddedilmişti.⁷⁰ Olayların ve yönetimin kontrolünü kaybeden Menderes, 29 Nisan gecesi Çankaya Köşkü'nde beşli zirvede Bakanlar Kurulu'nun istifasına ikna olmuştu ancak Bayar kabul etmedi.⁷¹

Tüm bu gelişmeler yaşanırken 3 Mayıs 1960'ta Kara Kuvvetleri Komutanı Orgeneral Cemal Gürsel, Milli Müdafaa Vekili Ethem Menderes'e bir mektup iletmış ve Kara Kuvvetleri Kumandanlığı Karargâhına da veda mesajı göndermişti. Gürsel mektubunda; “Cumhurbaşkanı istifa etmeli, bazı bakanlar değiştirilmeli, büyük şehirlerin vali ve emniyet müdürleri görevden alınmalı, son çıkan tahkikat kanunu iptal edilmeli vs.”⁷² Bu mektup üzerine Gürsel üç ay zorunlu izne gönderilmiş ve sonrasında da emekli edilmek istenmişti. J.C.Hu-rewitz ise Gürsel'in mektubunu şöyle yorumlar;

⁶⁶ Doğan, a.g.m.

⁶⁷ MBK Almanak, Özel Yay., Ankara 1961, s. 30.

⁶⁸ Ali Fuat Başgil, 27 Mayıs İhtilali ve Sebepi Görüp Yaşadıklarım, Yağmur Kitapevi, 4. Baskı, İstanbul 2008, s. 138.

⁶⁹ Başgil, a.g.e., s. 139; “Harp Okulu öğrencilerinin sessiz yürüyüş yaptığı günün akşamı Genelkurmay Başkanı Rüştü Erdelhun yanında bir grup subayla beraber okul komutanı General Sıtkı Ulay ile görüşmeye gider ve ona:

- Bu disiplinsizlik kabul edilemez. Suçluları cezalandırmalısınız.

- Hayır Generalim, öğrencilerimi cezalandırmaktansa istifa etmeyi tercih ederim.

Bu ret karşısında geri adım atan Erdelhun, öğrencileri paylamak ve nasihat etmekle yetindi. Has askerler bunu zaaf olarak değerlendireceklerdir” Başgil, a.g.e., s. 167.

⁷⁰ Doğan, a.g.m.; Görmüş, a.g.e., s. 22.

⁷¹ Başgil, a.g.e., s. 138

⁷² Menderes-Akyol, a.g.e., s. 25; Güral, a.g.e., s. 142-143.

“Milli Birlik Komitesi lideri Orgeneral Cemal Gürsel, 1957’den itibaren hükümetin öğrenci gösterilerine polis sevk etmesini ve ordunun dahili siyasi amaçlarla kullanılmasına hükümet nezdinde protesto ettiği için görevinden ayrılmaya zorlandı.”⁷³

Gürsel’in veda mektubundan sonra liderini yitiren gizli örgüt, önce İkinci başkanı Cevdet Sunay’a başvurmuş fakat olumlu yanıt alamayınca 1. Ordu ve sıkıyönetim Komutanı Fahri Özdilek’e başvurmuş fakat ne olumlu ne de olumsuz yanıt alabilmişti. Orhan Kabibay Kore’den tanıdığı “*argo bir adam*” olan Kara Kuvvetleri Lojistik Başkanı Tümgeneral Cemal Madanoğlu’nu liderlik önermiş fakat Madanoğlu şu şekilde tereddütünü dile getirmiştir: *‘Ulan biliyorsun bende t..... var, kafa yok’* Orhan Kabibay da düşünmesi için 24 saat izin vermiş ve süre dolduğunda Madanoğlu şu yanıtı vermiştir: *‘Ulan, erkeklik öldü mü, örgütünüzü girmeyi kabul ediyorum!’⁷⁴* 27 Mayıs 1960’da fiili müdahale sürecinin en yüksek rütbeli subayı Tümgeneral Cemal Madanoğlu olmuştur.⁷⁵

Darbe söylentilerinin tavan yaptığı 24 Mayıs 1960 günü akşamı Başbakan Adnan Menderes, Ankara’da evinin balkonundadır, Başbakan, yanında bulunan Mükerrer Sarol’a ve İçişleri Bakanı Namık Gedik’e hitaben az ileride nöbet tutan askeri işaret ederek şunları söyler; *“İhtilal olacakmış bir teranedir tutturmuşlar. İhtilal, ihtilal. Şu karşımızda masum masum bizi korumak için sabaha kadar nöbet bekleyen Mehmetçik mi bize ateş edecek? Bunlar mı karşı çıkacaklar? Biz ne yaptık bu Mehmetçiklere, ne günah işledik?”⁷⁶* İşlenmiş günahların bedeli, merhum Başbakan Menderes’ten tahsil edilecektir. Ali Fuad Başgil hatıralarında darbeye giden süreci şu başlıklar altında kaleme almıştır; *“Demokrat Parti’nin düşüşü ve hatalar, Muhalefetin sinsî manevraları, Bazı aydın çevrelerin ihaneti, Açık arttırılmaya çıkarılmış basın.”⁷⁷*

3. Darbe

Ordu içindeki gizli örgüt (birleşik grup) askeri müdahale için gün saymakta ve müdahalenin mutlak başarısı için alınan kararlar neticesinde Başkent Ankara’yı ele geçirmek için Tümgeneral Selahattin Kaplan komutasındaki 28. Tümen, Tuğgeneral Yusuf Demirdağ komutasındaki Zırhlı Eğitim Merkezi (Etimesgut), Süvari Yarbay Reşit Çölok komutasındaki 43. Süvari Alayı, Binbaşı Hakkı Bozkaya komutasındaki Tank Taburu (Harp Okulu arkası) gibi birliklerin ikna edilmesi ya da etkisizleştirilmesi gerekiyordu.⁷⁸

23 Mayıs Pazartesi günü harekât tarihi 25 Mayıs 1960 olarak kararlaştırılmış ve parolalar belirlenmişti. Zamanında gerçekleşirse “*Dündar Seyhan’ın oğlu sınıfını geçti*”, 27 Mayıs’a ertelendiği takdirde “*Dündar Seyhan’ın oğlu bü-*

⁷³ Hurewitz, *a.g.e.*, s. 221.

⁷⁴ Madanoğlu, *a.g.e.*, s. 312; Doğan, *a.g.m.*; Başgil, *a.g.e.*, s. 154-157; Metin, *a.g.e.*, s. 65.

⁷⁵ Güral, *a.g.e.*, s. 144.

⁷⁶ Mükerrer Sarol, *Bilinmeyen Menderes*, Kervan Yay., İstanbul 1983, s. 1085 nakil Özdemir, *Türkiye Cumhuriyeti*, *a.g.e.*, s. 227.

⁷⁷ Başgil, *a.g.e.*, s. 165-180.

⁷⁸ Doğan, *a.g.m.*

tünlemeye kaldı” şeklindeydi. 27 Mayıs’ta darbe yapmaya karar veren Birleşik Grup, darbenin son detaylarını planlamak için 26 Mart saat 23.15’de Harp Okulu Komutanı’nın odasında toplandı. General Madanoğlu’nun isteğiyle son kez “Askeri bir diktatörlük kurmayacağız” yemini edildi.⁷⁹

İkinci parola tarihi olan 27 Mayıs 1960 sabah saat 3.15’te; piyade birlikleri ve süvari grubu, 3.30’da tanklar hareket etti. Kışlalarından çıkan askeri birlikler, Ankara’nın önemli devlet kuruluşları; TBMM, Başbakanlık, Çankaya Köşkü, Valilik, Emniyet Müdürlüğü, Kuvvet Komutanlıkları, Devlet Radyosu ve ana yolları kontrol altına aldılar. Saat 4.36’da Albay Alparslan Türkeş tarafından radyoda okunan ilk bildiri ile darbe bütün Türkiye ve dünyaya duyuruldu.⁸⁰ Bu bildirin başlangıç cümleleri şöyleydi;

“Aziz vatandaşlar, bugün demokrasimizin içine düştüğü buhran ve son müessif hadiseler dolayısıyla ve kardeş kavgasına meydan vermemek maksadıyla Türk Silahlı Kuvvetleri memleketin idaresine el koymuştur.”⁸¹

Müdahaleyi 38 kişilik bir cunta gizlice hazırlamış ve bir darbe şeklinde gerçekleştirmişti.⁸² İlk olarak Tuğgeneral Yusuf Demirdağ evinden alınıp Harp Okulu’na getirilmiş ve nezarethaneye kapatılmıştı. Genelkurmay Başkanı, Kuvvet Komutanları, Ankara Valisi ve Belediye Başkanı, DP vekilleri tevkif edilerek Harp Okulu’na götürülmüştü.⁸³ Daha sonra Refik Koraltan getirilmiş ve 2. Ordu Komutanı Orgeneral Suat Kuyaş da enterne edilmişti. Celal Bayar Çankaya Köşkünde, Veteriner Tuğgeneral Burhanettin Uluç, Topçu Yarbay Abdullah Tardu, Kurmay Albay Sami Küçük tarafından gözaltına alınmıştı. İstanbul’da darbeye görevli olan bazı subaylar yanlışlıkla tevkif edilmiş⁸⁴, komite üyelerinden Cumhurbaşkanlığı Muhafız Alayı komutanı Kurmay Albay Osman Köksal da yanlışlıkla içeriye kapatılmıştı.⁸⁵

Adnan Menderes Eskişehir’den Konya’ya gitmek üzere Kütahya’ya geçtiğinde Keşif Tabur komutanı Agasi Şen ve Muhsin Batur tarafından gözaltına alınmış ve Ankara’ya getirilmişti.⁸⁶ Darbenin ilk günü; Bayar, Menderes, Refik

⁷⁹ Utku, a.g.e., s. 108 “MBK Üyesi Suphi Karaman’ın 25-30 Mayıs 1990 da *Cumhuriyet Gazetesinde* yayınlanan mektubu”

⁸⁰ Abdullah Uraz, *1970 Siyasi Buhranı ve İç Yüzü*, Son Havadis Yay, İstanbul 1970, s. 14; TRT Arşivi <https://www.facebook.com/watch/?v=720113422055291>; Doğan, a.g.m.; Güral, a.g.e., s. 146-147.

⁸¹ “Türk Silahlı Kuvvetlerimiz Bütün Yurtta idareyi fiilen ele aldı”, *Hürriyet Gazetesi*, 27 Mayıs 1960, Manşet; “Hükümetten Kurtuldu”, *Vatan Gazetesi*, 27 Mayıs 1960, Sür Manşet; “İdare Ordu’da”, *Milliyet Gazetesi*, 27 Mayıs 1960, Sür Manşet; “Türk Silahlı Kuvvetleri Bütün Memlekette İdareyi Ele Aldı”, *Ulus Gazetesi*, 27 Mayıs 1960, Sür Manşet; “Kahraman Türk Ordusu Bütün Memlekette Dün Gece Sabaha Karşı idareyi Ele Aldı” *Cumhuriyet Gazetesi*, 27 Mayıs 1960, Sür Manşet; “Ordu İdareyi Ele Aldı”, *Vatan Gazetesi*, 27 Mayıs 1960, Sür Manşet; “Silahlı Kuvvetler muvakkat İdareyi ele aldı”, *Son Havadis Gazetesi*, 27 Mayıs 1960, Sür Manşet; Osman Ağır, *Türkiye’de Askeri Darbeler Karşısında Siyaset Kurumunun Tutumu, Kahraman Maraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 15, Özel Sayı, 1-26, Yıl 2018, s.16; Ahmet, a.g.e., s. 147.

⁸² Hasan Tunç, “Türkiye’de Askeri Darbeler, Muhtıralar ve Sivil Toplum Kuruluşlarının Tepkisi”, *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt 6, Sayı 1-2, 125-164, Yıl 13.06.1998, s. 135.

⁸³ Erkanlı, a.g.e., s. 79-81.

⁸⁴ Erkanlı, a.g.e., s. 80.

⁸⁵ Nilüfer Bayar, *27 Mayıs Darbesi ve Bizler*, Timaş Yay., İstanbul 2014, s. 137.

⁸⁶ Muhsin Batur, *Anılar ve Görüşler Üç Dönemin Perde Arkası*, Milliyet Yay., 4. Baskı, İstanbul 1985, s. 84.

Koraltan, Fatin Rüştü Zorlu ve Başbakanlık Müsteşarı Ahmet Salih Korur ve diğer hükümet üyeleri Harp Okulunda, tutulmuşlardı.⁸⁷ Genelkurmay Başkanı Orgeneral Rüştü Erdelhun tutuklamaya giden üsteğmen tarafından tokatlanmış, yargılanırken rütbeleri sökülümüş ve erlere tekmlil verdirilmişti. İstiklal Savaşı kahramanlarından Ali Fuat Cebesoy Paşa, Eski Genelkurmay Başkanı Emekli Orgeneral Nuri Yamut (tutuklandıktan sonra sık sık hakarete ve dayığa maruz kalır ve 2 ay sonra hapiste vefat eder) ve Kore gazisi Tahsin Yazıcı da tutuklananlar arasındaydı.⁸⁸ Kabinenin tamamına istifa ettirilmişti, sadece eski komitacı Bayar direnmişti.

Darbeyi başaran gizli örgütler, darbenin lideri olarak Cemal Gürsel'i tayin etmişlerdi ve Gürsel, İstanbul Yeşilköy Askeri Havaalanı'ndan kalkan C-47 uçak ile kendisini almak için giden Komite Üyesi Muzaffer Özdağ nezaretinde İzmir Karşıyaka Bostanlı'daki evinden alınıp saat 11.30'da Ankara'ya Harp Tarih binasına getirilmiş ve saat 16'da radyoda konuşma yapmıştı.⁸⁹

Darbeyle; TBMM, Başbakanlık, Bakanlıklar, Kuvvet Komutanlıkları, Emniyet ve Valilikler ile Çankaya Köşkü'ne el konmuş, buradaki yetkililer tutuklanmıştı. İstanbul ve diğer büyük iller de durum aynı idi ve tüm ülkede sıkıyönetim ilan edilerek sokağa çıkma yasağı başladı. Buna rağmen Ankara'da sokaklara çıkan halkın bir kısmı cuntacıları omuzlara alarak sevinç gösterileri düzenledi. TBMM fesholdu ve siyasi partilerin faaliyetleri yasaklanırken, üniversitelerin açılacağı ilan edildi.⁹⁰ Darbeciler, tıpkı Enver Paşa'nın Bab-i Ali Baskını sonrası gibi devlet mekanizmasının nasıl çalıştırılacağı ve devam ettirileceği konusuna hazır değillerdi. Ana ağırlığı genç subaylardan oluşan cuntacılar, liderlik yapması için Cemal Gürsel'i İzmir'den getirmiş olmakla birlikte kendi içlerinde homojen yapı arz etmediklerinden, kuracakları yeni yapı için bazı anayasal değişiklikler dışında, ciddi bir yol haritasına sahip değillerdi. Darbe başarılı olmuş, karar merciinde yer almak için özellikle Ankara'da görevli subaylar arasında ön sıralarda yer alma yarışışı başlamıştı. Örneğin gizli örgütlenmede önemli katkısı olan Talat Aydemir, Sadi Koçaş yurtdışında olduklarından karar verici ekibin içine girememişti.⁹¹ Darbe için kurulan gizli örgütlerde yer almayan birçok subay o sırada Başbakanlıkta yapılan darbecilerin toplandığı salona hücum etmiş, darbeye fiilen görevli olanlar ancak silahlarını çekerek toplantı salonuna girebilmişlerdir. Ayrıca rastgele yapılan tutuklamaların kimin kararı veya iradesi ile yapıldığı açık değildi. Birinin tutukladığını diğeri serbest bırakıyordu. İlk gün tutuklanan birçok DP milletvekili Cemal Madanoğlu'nun talimatı ile serbest bırakılmış ancak daha sonra tekrar tutuklanmışlardı. Darbeci gruptaki subaylardan bir kısmı İnönü veya CHP ile temasa geçmiş bir kısmı da bağımsız hareket etmeyi seçmişti. Darbe'den sonra Türk Basının da; Ulus, Milliyet, Cumhuriyet, Vatan, Havadis Gazeteleri;

⁸⁷ Doğan, *a.g.m.*; Güral, *a.g.e.*, s. 146.

⁸⁸ Doğan, *a.g.m.*

⁸⁹ Erkanlı, *a.g.e.*, s. 293-295; Doğan, *a.g.m.*; Güral, *a.g.e.*, s. 146.

⁹⁰ "Büyük Millet Meclisi feshedildi", *Milliyet Gazetesi*, 28 Mayıs 1960, Sür Manşet; "B.M. Meclisi fesholdu, Parti faaliyetleri yasak edildi, üniversiteler açılacak," *Hürriyet Gazetesi*, 28 Mayıs 1960, Manşet; "Meclis feshedildi, yeni anayasa ve demokratik müesseselerin kurulma hazırlığına başlandı", *Cumhuriyet Gazetesi*, 28 Mayıs 1960, Manşet.

⁹¹ Talat Aydemir, *a.g.e.*, s. 68; Erkanlı, *a.g.e.*, s. 23.

“Kardeş kavgasına son verildiğini, asayişin bittiğini, ekonominin rayına oturduğunu, antidemokratik uygulamalar son verildiğini, düzenin sağlandığını, adaletin getirildiğini” yazmışlardı.⁹²

Müdahalenin yapıldığı gün itibarıyla en güçlü adam konumundaki Tümgeneral Cemal Madanoğlu ilk günü şöyle anlatır; *“Ne yapacağız yahu”* diyorum. 5-10 subayla koca devleti nasıl hale yola sokacağız. Bütünüyle bu düşünce kafamda. Bu düşünceyle geziniyorum. Adeta neşem kaçtı. İçimde bir ışık çaktı sanki. ‘Tamam’ dedim. ‘Ben şimdi profesörleri çağırırım ve onlara o ihtilal heyecanı ile bir Kurucu Meclis kurdururum’ dedim.⁹³ Subayların çoğu *“adil ve hür”* bir seçim yaparak kışlalarına dönme ve iktidarı politikacılara bırakma fikrindeydiler.⁹⁴ Ancak özellikle Hukuk Profesörleriyle de yapılan bu toplantının sonunda, hocaların teklifi ile Milli Birlik Komitesi oluşturulması ve yine onların teklifi ile Devlet Reis’inin de askerlerden olması öngörülmüştü.⁹⁵ Üniversite cennahından gelen bu teklif askeri kesimde kabul görmüştü. Bunun üzerine *‘Milli Birlik Komitesi’* adıyla TBMM yerine yasama yetkisini kullanmaya yetkili tamamıyla askerlerden kurulu 38 kişilik bir organ kuruldu.⁹⁶ Bu organın başındaki Orgeneral Cemal Gürsel hem devlet başkanlığı hem de hükümet başkanlığı görevini üstlenmişti. MBK şunlardan oluşuyordu; Orgeneral Cemal Gürsel, Orgeneral Fahri Özdilek, Tümgeneral Cemal Madanoğlu, Tuğgeneral Sıtkı Ulay, Alb. Ekrem Acuner, Alb. Mucip Ataklı, Alb. Osman Köksal, Alb. Fikret Kuytak, Alb. Sami Küçük, Alb. Haydar Tunçkanat, Alb. Alpaslan Türkeş, Alb. Muzaffer Yurdakul, Yb. Rafet Aksoylu, Yb. Fazıl Akkoyunlu, Yb. Orhan Kabibay, Yb. Mustafa Kaplar, Yb. Suphi Karaman, Yb. Sezai Okan, Yb. Ahmet Yıldız, Bnb. Emenullah Çelebi, Bnb. Orhan Erkanlı, Bnb. Vehbi Ersu, Bnb. Suphi Gürsoytrak, Bnb. Kadri Kaplan, Bnb. Muzaffer Karan, Bnb. Mehmet Özgüneş, Bnb. Şükran Özkaya, Bnb. Şefik Soyuyüce, Bnb. Dündar Taşer, Yzb. Münir Köseoğlu, Yzb. Selehattin Özgür, Yzb. Rifat Baykal, Yzb. Ahmet Er, Yzb. Numan Esin, Yzb. Kamil Karavelioğlu, Yzb. Muzaffer Özdağ, Yzb. İrfan Solmazer.⁹⁷

Komite 5 general, 8 Albay, 7 Yarbay, 10 Binbaşı, ve 8 Yüzbaşı bulunuyordu. Bu üyelerden ilerde değineceğimiz Alpaslan Türkeş’in içinde olduğu 14’er Milli Birlik komitesinden atılacaktır. Hurewitz’e göre; *“Atatürk döneminde devrimlere büyük destek veren kent aydın ailelerden gelen subaylar, siyasete kişisel amaçları nedeniyle atılmamışlardır. Onlar bir siyasi hastalık olduğuna inandıkları hususları kesinlikle silip atmak maksadıyla bu eyleme başvurmuşlardır”⁹⁸* demektedir. Darbeciliğin gerekçesi hastalığı tedavi etmek

⁹² Ebru Gençalp, “27 Mayıs 1960 Darbesi ve Basındaki Yansımaları”, *Adnan Menderes Üniversitesi Uluslararası Darbeler Sempozyumu*, 2017, s. 345.

⁹³ Güral, *a.g.e.*, s. 147.

⁹⁴ Ahmet, *a.g.e.*, s. 148.

⁹⁵ M. Ali Birand - Can Dündar - Bülent Çaplı, *12 Mart: İhtilalin Pençesinde Demokrasi*, 9. Baskı, İmge Kitapevi, İstanbul 2008, s. 228-230; Güral, *a.g.e.*, s. 148.

⁹⁶ Erkanlı, *a.g.e.*, s. 25.

⁹⁷ Hulusi Turgut, *Türkeş’in Anıları Şahinlerin Dansı*, ABC Yay., İstanbul 1995, s. 200-201; Erkanlı, *a.g.e.*, s. 33-34; Güral, *a.g.e.*, s. 149.

⁹⁸ Hurewitz, *a.g.e.*, s. 219-221.

mi? yoksa iktidarın nimetlerini devretmek istemeyenlere alet olmak mı? Bunu zaman gösterecekti.

Genellikle yarbay, albay gibi orta rütbedeki subaylar, 27 Mayıs 1960 günü, siyasallaşan üst komuta kademesini de karşılarında alarak yönetimi ele geçirmişler ve kendi içlerinden kurdukları bir komite aracılığıyla yasama ve yürütme görevini üstlenmişlerdir.⁹⁹ Bunu engelleyemeyen DP'nin de bu darbenin başarılı olmasında önemli oranda sorumlu olduğu değerlendirilmektedir. Çünkü dokuz subay olayından haberdar olmasına karşın arkasındaki halk desteğine güvenerek halkın algısının bir anda değişebileceği gerçeğini unutan, aşırı özgüven içerisinde davranan ve ciddi bir önlem almayan¹⁰⁰ Menderes'in önemli hataları olmuştur. Bu hataları merkez-çevre çatışması bağlamında ele almak daha aydınlatıcı olabilir. Merkez yani devlet, yani CHP+Ordu+Bürokrasi ile birlikte buna Tek Parti eğitimiyle yetişmiş üniversiteleri ve aydınları da eklemek gerekir. Kenar yani halk ve onun seçtiği TBMM ile hükümeti ise Demokrat Parti temsil etmiştir.¹⁰¹ Bu yapı içinde, DP hükümet olduğu zaman bile “devlet iktidarı” karşısında muhalefet gibi davranmış ve “merkez”in darbe yapacağı endişesi içerisine girmiştir. Başlangıçta vehim, sonra endişe, en sonunda gerçekleşen ise darbe olmuştur.¹⁰²

Madanoğlu'nun aklına gelen profesörlerin toplanarak bir danışma ve yeni anayasa yazma kurulu fikri hayata geçtiğinde, üniversite profesörlerinin tutumu ibret vericidir. Prof. Hıfzı Veldet Velidedeoğlu, Prof. Naci Şensoy, Prof. Hüseyin Nail Kubalı ve Muammer Aksoy gibi isimler¹⁰³; parlamentonun yerine 38 subaydan oluşan Milli Birlik Komitesinin ülkenin tüm kararlarını alacak merci olmasını önermiş, Madanoğlu gibilerinin bir an önce demokrasiye geçme fikir ve eylemini de ikna ederek, DP siyasetçi ve bürokratlarından derin bir intikam almak için müdahaleyi bir fırsata dönüştürdüler. Darbenin ardından 12 Haziran 1960'da yaptıkları geçici Anayasa'nın 6. Maddesi; “*Sabık reisi cumhur ve Başvekil ve Vekiller ve eski iktidar Mebuslarını ve bunların suçlarına iştirak edenleri yargılamak üzere, bir yüksek adalet divanı kurulur*” şeklindeydi.¹⁰⁴ Bu madde ile Hocalar, cuntacıların ve DP'ye muhalif kanadın istedikleri kişileri toplayıp Yassıada zindanlarına tıkmanın gerekçesi verilmiş oldu. Hülasa bu grupta yer alan Profesörlerin de isteği de buydu.¹⁰⁵

Üniversite hocaların yönlendirmesi ve katkısı ile 12 Haziran 1960'da, 1924 Anayasasında bazı değişiklikler yapılarak geçici anayasayla önerilen 1 sayı-

⁹⁹ Tamer Nalbant, *Demokrat Parti Döneminde Ordu İktidar İlişkisi*, Doktora Tezi, Atatürk Üni. İnkılap Tarihi Ens. Ankara 2019, s. 235.

¹⁰⁰ Osman Ağır, *a.g.m.*, s. 8.

¹⁰¹ Menderes-Akyol, *a.g.e.*, s. 14.

¹⁰² Alper Mumyılmaz, “Türkiye'nin Demokratikleşme Sürecinde Darbe, Ordu ve Vesayet”, *Toplum ve Kültür Araştırmaları Dergisi*, Sayı 4, 17-27, Yıl 28.12.2019, s. 24.

¹⁰³ Erkanlı, *a.g.e.*, s. 85.

¹⁰⁴ *TBMM Kararı yerine Geçen MBK Anayasa Değişiklik Kararı*, “Sabık reisi cumhur ve Başvekil ve Vekiller ve eski iktidar Mebuslarını ve bunların suçlarına iştirak edenleri yargılamak üzere, bir yüksek adalet divanı kurulur”, No 1, Bölüm 6, 12 Haziran 1960; Özdemir, *Türkiye Cumhuriyeti*, *a.g.e.*, s. 231.

¹⁰⁵ Erkanlı, *a.g.e.*, s. 82-86.

lı Kanun kabul edilmiştir. Bu düzenlemeyle; MBK'nin TBMM'nin yetkilerine haiz olduğu, yürütme organı olan bakanlar kurulunun MBK'ce seçileceği, bakanları atama yetkisinin Devlet ve Hükümet Başkanı olan Cemal Gürsel'de olacağı, ancak MBK'nin bakanları denetim ve azletme yetkisinin olacağı karara bağlanmıştı.¹⁰⁶ Ayrıca MBK'ne ölüm cezaları üzerinde tasarrufta bulunma yetkisi de tanınmıştı.¹⁰⁷ Bu arada Cemal Gürsel ve bazı MBK üyeleri sık sık İsmet İnönü'yü ziyaret ederek yapılması gerekenler konusunda fikrini sormuşlardır. İnönü ise onlara, "birbirlerine düşmemeleri" konusunda salık vermekteydi.¹⁰⁸

Milli Birlik Komitesi TBMM'ne yerleşmiş, Cemal Gürsel'de hem hükümet hem de devlet başkanı görevini üzerine almıştı. MBK üyelerinin büyük çoğunluğu kurulacak hükümette aktif bakanlık beklerken Madanoğlu'nun isteği ile MSB, İçişleri ve Ulaştırma Bakanlığı görevlerine generaller getirilmiş diğer bakanlıklara ise komitenin seçtiği siviller atanmıştı.¹⁰⁹ Atanan bakanlarla kurulan hükümetlerden ilki 6 Ocak 1961'e, ikincisi 25 Ekim 1961'e kadar Cemal Gürsel'in başkanlığında görev yapmış, seçimden sonra koalisyon ile iktidara gelen İnönü'ye görev bırakılmıştır. 6 Ocak 1961'de aynı zamanda MBK tarafından seçilen üyeler ile Kurucu Meclis oluşturulmuş ve yasama görevini MBK ile birlikte yürütmüştür.¹¹⁰ Ancak tüm kararlar MBK üyelerince verilmiştir.

TBMM yerini alan MBK'si, tebliğlerle ülkeyi idare ediyordu. Bunlardan 6 numaralı Tebliğin ilk fıkrasında, "Türk Ordusu bir kere daha tarihi bir vazife karşısında bulunuyor. Bu vazife; dâhilde memleketi buhran ve felakete sürüklemek isteyen hırslı politikacıların elinden kurtarmaktır" demektedir. Aynı şekilde 13 ve 32 numaralı Tebliğlerde bu darbenin yapılış gerekçeleri şöyle yer bulmuştur; "Biz vatandaşları birbirine düşürecek bir kardeş kavgasını önlemek için bu işe giriştik". "Milli İnkılâp, hiçbir şahsın, hiçbir zümrenin lehine yapılmış bir hareket değildir. Muhterem halkımızın, köylü ve işçilerimizin demokrasiye kavuşması, hak ve hürriyetinin teminatı, iktisadi kalkınması, ana prensibimizdir. Vatandaşların hususi işlerinde ve her türlü çalışma yerlerinde, kardeşlik duyguları ve huzur içinde bulunmaları esastır."¹¹¹

Bu süre zarfında MBK içinde darbecilerin uzun süre iktidar kalmasını savunanlar ile bir an önce seçimlere giderek yönetimi sivillere devretmek isteyenler arasında çatlak çıkmıştı. İktidarı devretmek isteyenler çoğunlukla CHP yakın düşünenler ve İnönü ile irtibatlı olan üyelerdi. Diğerleri daha çok Türk Milliyetçisi çevre ile bağlantılı subaylardı. Darbeye destek veren bütün güçler, Milli Birlik Komitesi'nin iktidarının ilk günlerinde alınan kararlar arasında en önemli konulardan biri de, orduda yapılan tasfiyelerdir. 5 Ağustos 1960 tari-

¹⁰⁶ Resmi Gazete, "Geçici Kanun, madde 3-4", Sayı 10525, 14 Haziran 1960.

¹⁰⁷ Güral, a.g.e., s. 153-154.

¹⁰⁸ Gögüş, a.g.e., s. 91.

¹⁰⁹ Resmi Gazete, "Milli Birli Komitesininin 27 Nolu Tebliği, Milli Birli Komitesince uhdeme tevdi edilen Başbakanlık görevi icabı Hükümet aşağıdaki zevatla tarafımdan teşkil edilmiştir", Sayı 10515, 30 Mayıs 1960.

¹¹⁰ Özdemir, Türkiye Cumhuriyeti, a.g.e., s. 254.

¹¹¹ Doğan, a.g.m.

hinde 42 nolu Kanun ile 235 general/amiral ve 4.500'e yakın subay emekliye sevkiyle tasfiye edildi.¹¹² Aralarında 6 Nisan 1973 tarihinde Cumhurbaşkanı olacak Deniz Kuvvetleri Komutanı Oramiral Fahri Korutürk'te vardı.¹¹³ Tıpkı İttihatçılar gibi gerekçe, ordunun gençleştirilmesi gösterilmiş ama uygulama 1913'ün taklidi idi. Bu subaylar daha sonra *Eminsular* derneğini kurup Ragıp Gümüşpala'nın Adalet Partisinin tabanını oluşturdular. Ordudaki tasfiyeden sonra üniversitelerde, içinde ünlü hocaların olduğu 147 öğretim üyesi emekli edildi.¹¹⁴

27 Mayıs Darbesi'nde DP'liler Kürdistan Hükümeti tesis etmek üzere çalışmalar yapmakla suçlandılar. 31 Mayıs 1960'da Cumhuriyet gazetesinde MBK'nin bu konuyla ilgili çeşitli belgeler bulunduğu ve Şeyh Said'in torunu Abdülmelik Fırat'ın DP iktidarı döneminde doğuda propaganda gezileri yaptığı iddia edildi.¹¹⁵ Darbeden 4 gün sonra Doğu ve Güneydoğu'dan seçilen 485 ağa ve şeyh Sivas Garnizonu (Kabakyazı)'nda bir kampa yollanmıştır. Bu konu hakkında Cemal Gürsel'in "*ileri gelen 2500 Kürdü öldürelim*" dediği iddia edildi. Sivas'taki kamp 19 Ekim 1960 tarihinde çıkan 105 numaralı Mecburi İskan Kanunu ile boşaltılıp Millî Birlik Komitesi tarafından "*55 ağa-şeyh*" DP'yi destekliyor iddiasıyla Antalya, Isparta, İzmir, Afyon, Manisa, Denizli ve Çorum'a sürülmüştür.¹¹⁶

Gençleştirme hareketinden sonra MBK, Genelkurmay Başkanlığına Orgeneral Cevdet Sunay'ı, Hava Kuvvetleri Komutanlığına ise Orgeneral İrfan Tansel'i getirilmişti. İlk cunta, Türkiye'de iktidarın ele geçişi ile yeni anayasanın Temmuz 1961'de kamuoyu tarafından tasvip edilmesine kadar geçen on dört ay içerisinde silahlı kuvvetlerin ve bundan sonra da rejimin kontrolünü tedricen ve sessiz bir şekilde cuntanın kendi tayin ettiği yüksek komutanlara bıraktı.¹¹⁷

MBK içinde ise, uzun süre iktidarda kalmak isteyenler ile bir an önce seçime giderek iktidarı İnönü'ye teslim etmek isteyenler arasında mücadele devam ederken, silahlı kuvvetlerin yeni komuta heyeti de, MBK'nin etkisinden memnun değildi.¹¹⁸ Sonunda kılıçlar çekildi, Albay Alparslan Türkeş'in içinde olduğu ondörtler denilen aşırıları, devamlı bir askeri rejim savunucuları olduklarından, 14 Kasım 1960'da arzuları dışında ordudan emekli edilerek Millî Birlik Komitesi'nden de ihraç edildiler ve değişik bölgelerdeki elçiliklere

¹¹² *Resmî Gazete*, "5434 sayılı Türkiye Cumhuriyeti Emekli Sandığı Kanununa ek Geçici Kanun", Kanun No 42, Geçici 1 Madde, Sayı 10570, 5 Ağustos 1960; Soner Orhan, "*27 Mayıs askeri Müdahalesinin Liderlik Olgusu ve Kurumsal Çerçevesi*", Ankara Üniversitesi İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara 2003, s. 418.

¹¹³ Aydın Hasan, "Korutürk'lü Yıllar-Muhtırayla Darbe Arasında Zor Görev", *Milliyet Gazetesi*, 15 Mart 2013, s. 7.

¹¹⁴ Nadir Nadi, *27 Mayıs'tan 12 Mart'a*, Sinan Yay., İstanbul 1971, s. 68; Göğüş, *a.g.e.*, s. 91; Özdemir, *Türkiye Cumhuriyeti*, *a.g.e.*, s. 257; Güral, *a.g.e.*, s. 154.

¹¹⁵ "Bir Kürdistan Hükümeti Tesisi için D.P. Grubu içinde çalışmalar varmış", *Cumhuriyet Gazetesi*, 31 Mayıs 1960, s. 1.

¹¹⁶ *Resmî Gazete*, "105 sayılı Kanunun kaldırılması hakkında Kanun", Kanun No 81, Sayı 11239, 23 Ekim 1962; Doğan, *a.g.m.*

¹¹⁷ Hurewitz, *a.g.e.*, s. 215.

¹¹⁸ Seyhan, *a.g.e.*, s.113-115; Erkanlı, *a.g.e.*, s. 150-151.

müşavir olarak sürgün edildiler.¹¹⁹ Ankara Merkez Komutanlığı görevini üzerinde bulunduran MBK üyesi Cemal Madanoğlu'nun ve Gürsel'in desteği ile başlatılan ondörtlerin tavsiyesi için kararı verilmiş, 14 isme gönderilecek olan yazı hazırlanmış, sabaha karşı harekete geçilmiştir. Madanoğlu sabah 5.30'da Merkez Komutanı'nı ve Harp Okulu Komutanı'nı yanına çağırması ve durumu anlatmıştır. Tasfiye edilenlerin evlerinden çıkmamaları istenmişti.¹²⁰

Direnebileceği düşünülen, Muzaffer Özdağ ve Dünder Taşer tevkif edilmiş, daha sonra Orhan Erkanlı tevkif edilmiş ve sakin kalamadığı gerekçesiyle bir süre Erzurum'a götürülmüştü.¹²¹ Alpaslan Türkeş ise 10 gün gözaltında kaldıktan sonra Hindistan Yeni Delhi Büyükelçiliği'nde pasif bir göreve yollandı. Ondörtlerin gönderilmesi hususunda sıkı tedbirler alınmış, özellikle Orhan Kabibay'ın bir girişimde bulunmasından korkulmuş ve bu maksatla tedbirler alınmıştı.¹²² 14'lerden birçoğunun yazdığı anılarında, gazetelere verdikleri mülakatlarda ve gönderdikleri mektuplarında, darbeyi başaran önemli aktörler olmalarına rağmen bu zorunlu gönderilmeden duydukları ıstırap ve elem görülmektedir.¹²³

Bahsi geçen bu 14 ismin içerisinde yer alanlar şunlardır: Ahmet Er, Alparslan Türkeş, Dünder Taşer, Fazıl Akkoyunlu, İrfan Solmaz, Mustafa Kaplan, Muzaffer Karan, Muzaffer Özdağ, Münir Köseoğlu, Numan Esin, Orhan Erkanlı, Orhan Kabibay, Rifat Baykal ve Şefik Soyuyüce.¹²⁴

Böylece DP yöneticilerinin yargılanması sürecine daha ılımlı bakan ve milliyetçi-muhafazakâr görünüm arz eden 14'ler grubu tasfiye edildi. Ayrıca Alpaslan Türkeş cumhurbaşkanlığının İsmet İnönü'ye ve iktidarın da CHP teslim edilmesine karşıydı.¹²⁵ Artık Menderes ve bakanlarının darağacına giden akıbeti önündeki belki de son engelde kalkmıştı.

Feroz Ahmet ise silahlı kuvvetler içindeki çekişmeyi şöyle yorumlar;

“Ordudaki hoşnutsuzluk o dönemin partilerarası çekişmeyi yansıtarak siyasi bir hal aldı. Subaylar Türkiye'nin sorunlarını CHP muhalefeti ve basın tarafından yansıtıldığı şekilde görmeye başladılar. Darbeden sonra kendileri için kabul edilebilir olan çözümleri de DP muhalif aydınlardan aldılar. Subaylar arasında sadece Alpaslan Türkeş ve Orhan Erkanlı gibi birkaç kişi Türkiye'nin gitmesi gereken yön konusunda aydınlardan farklı düşünüyorlardı. Bunlar da Nasır'ın Mısır'ı, Suriye, Irak ve Pakistan gibi 1960'larda tümü askeri rejimle yönetilen ülkelerde gördüklerinden etki-

¹¹⁹ Hurewitz, *a.g.e.*, s. 223; Erkanlı, *a.g.e.*, s. 160; Ahmet, *a.g.e.*, s. 150; Ümit Özdağ, *Menderes Döneminde Ordu - Siyaset İlişkileri ve 27 Mayıs İhtilali*, İstanbul 1997, s. 112; *Vatan Gazetesi*, “Ondörtlerin Yurtdışına Gönderilmelerine Dün Geceden İtibaren Başlandı; İlk Yolcu Fazıl Akkoyunlu”, *Sür Manşet*, 19 Kasım 1960.

¹²⁰ Madanoğlu, *a.g.e.*, s. 313; Göğüş, *a.g.e.*, s. 91; Yıldız, *a.g.e.*, s. 200; Erkanlı, *a.g.e.*, s. 172.

¹²¹ Ahmet Er, *Hatıralarım ve Hayatım 27 Mayıs'tan 12 Eylül'e*, Biltek Yay., Ankara 2000, s. 176; Erkanlı, *a.g.e.*, s. 174-176;

¹²² Kübra Tatlısu, “Milli Birlik Komitesi İçinde Çıkan İkilem ve General Cemal Madanoğlu-Alparslan Türkeş İlişkisi”, *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı 1, 102-121, Yıl 2021, s. 115.

¹²³ Utku, *a.g.e.*, tüm içeriği.

¹²⁴ Tatlısu, *a.g.m.*, s. 115.

¹²⁵ Metin, *a.g.e.*, s. 127.

*lenmiş olabilirlerdi. Ancak Silahlı Kuvvetler Birliği (SKB) hareketi ile Türkiye’de ordu için hiyerarşi ve radikaller kısa sürede üst rütbeli generaller tarafından kenara itildi. Bundan sonrada 20. yy sonuna kadar, Türk siyasal gündemini bunlar belirleyecekti.*¹²⁶

1960 Darbesinde askeri öğrenci olan geleceğin Deniz Kuvvetleri Komutanı Özden Örnek o günleri günlüğüne şöyle yazmıştır;

*“Deniz Harp Okulu öğrencileri; ‘Eğer Kara Harp Okulu öğrencileri bu işi yaptılarsa neden bizlere haber verilmedi?’ diye önlere gelen subayları sorgulamaya başlamışlardı. Bir ara yan bahçede toplandılar ve kendi aralarında konuşular. Onları dağıtmak isteyen subaylara da ‘yuh’ çektiler. Bu inanamayacağımız bir olaydı. İhtilalın ilk meyvesini görmeye başlamıştık, ayaklar baş olmuştu.*¹²⁷

MBK’nin tekelindeki yasama yetkisiyle, silahlı kuvvetlerde gençleştirme bahanesiyle binlerce subayın devre dışı bırakması, esasen kurum üzerinde otoritesini meşrulaştırma çabasıydı. Bu davranış ile MBK, kaçınılmaz olarak silahlı kuvvetlerin organik komuta yapısı ile karşı karşıya gelecekti. Ayrıca 6 Haziran 1961’de ordu içinde Milli Birlik Komitesine muhalif olan general ve subaylar SKB’yi kurmuş ve sembolik başkanlığına Genel Kurmay Başkanı Cevdet Sunay’ı getirmişlerdi.¹²⁸ Böylece SKB, 8 Haziran 1961’de fiilen iktidara sahip oldu ve MBK’nin fiili ve hukuki otoritesini sona erdirerek, MBK sadece bir kanun makinesi gibi çalıştı. MBK görünüşte iktidardı; fakat fiiliyatta re’sen kullanacağı hiç bir yetkisi kalmamıştı.¹²⁹ SKB ordunun yönetimde kalmasından yanaydı ve parlamentonun açılmasına taraftar değildi. Bu tıpkı İttihat ve Terakki dönemindeki Halaskar Zabitan gibi silahlı kuvvetlerde yeni ve karşı oluşuma benziyordu. MBK karşı Silahlı Kuvvetler Birliği ordunun yüksek komuta heyetinden aşağıya doğru hiyerarşik yapıya göre oluşturulmuştu. Feroz Ahmet’in de dediği gibi esasen ordunun emir komuta sistematığı artık işbaşındaydı. Ve TSK tamamen generallerin mutlak ve itirazsız kontrolüne girdiği dönem fiilen başlamıştı.

Taraflar arasında sonunda beklenen oldu ve MBK tarafından, Washington’a atanan Hava Kuvvetleri Komutanı İrfan Tansel’i Washington’daki askeri kurula müşavir olarak gönderme girişiminde bulunuldu. Bu karara tepki gösteren SKB’nin 6 Haziran’da Cumhurbaşkanı’na verdiği ultimatonda;

- “1. Korgeneral İrfan Tansel eski görevi olan Hava Kuvvetleri Komutanlığına iade edilecek,*
- 2. Milli müdafaa Vekili Muzaffer Alankuş, Kuvvetleri Komutanı Korgeneral Celal Alkoç, 2 Ordu Komutanı Korgeneral Şefik İter, Deniz Kuvvetleri Komutanı Koramiral Zeki Özek emekliye sevk edilecek,*
- 3. Hava Kuvvetleri’nde bizim hareketimize karşı duranlar hava kuvvetleri komutanlığının tanzim edeceği listeye göre emekliye sevk edilecek,*

¹²⁶ Ahmet, a.g.e., s. 143.

¹²⁷ Görmüş, a.g.e., s. 24.

¹²⁸ Talat Aydemir, a.g.e., s. 115.

¹²⁹ Metin, a.g.e., s. 244.

4. Korgeneral Cemal Madaloğlu Örfi idare komutanlığından, Muhafız Alay Komutanı Albay Osman Köksal Muhafız Alay Komutanlığı'ndan alınacak, MBK'deki vazifelerine dönecekler,
5. Orduda yapılacak tayin, terfi ve tasfiyelere MKB üyeleri karışmayacak,
6. MKB üyelerinden hiçbirisi bundan sonra MKB'den tesviye edilmeyecek ve istifaya zorlanmayacak.¹³⁰

9 Haziran günü de MBK'nin direktifini açıkça ret eden Tansel, F-86 jetlerini Ankara ve Eskişehir semalarında alçak uçuş yapmaları emrini verdi. MBK direktifi iptal edilinceye kadar uçaklar bu iki kentin üzerinde altı saat alçak uçuş yaptı. Tansel'in Washington uçağı havadan geri getirildi. SKB'nin bu filli müdahalesi üzerine MBK'nin iki etkin ismi Madanoğlu ve Köksal işgal ettikleri makamlardan ayrılmak zorunda kaldılar. Tansel komutanlığını korudu ve Cevdet Sunay'da muntazam olarak MBK toplantılarına katıldı.¹³¹

4. Yassıada Yargılamaları

Darbeciler 27 Mayıs 1960'a kadar ülkeyi yöneten siyasi ve üst asker-sivil bürokratları adeta birer savaş esiri gibi Yassıada'ya kapattılar. Yassıada'da tecrit edilen tutukluların odalarına dinleme cihazları yerleştirilmiş, Bayar ve Menderes tek kişilik odalarda tecride alınmış, kimse ile konuşmalarına izin verilmemiş, gazete okuyup radyo dinlemeleri bile yasaklanmıştı. Yazacakları ve alacakları mektuplar 50 kelime ile sınırlanmış, avukatları ile görüşmelerine 4 ay boyunca izin verilmemişti. Sanık avukatları da zaman zaman tutuklanmıştı.¹³² Burada tutuklulara ağır işkence ve kötü muameleler yapıldığı iddia edilmiş ve tabii ki bu husus taraflar arasında büyük tartışmalara sebep olmuş, neticede hapishanelerde ne olduğu konusunda hala net bir fikir bulunmamakta ve her iki tarafta olaylara kendi zaviyesinden anlatmıştı. Bu kötü muamele ve işkence neticesinde Cemil Keleşoğlu ve Namık Gedik'in intihar ettiği dahi ileri sürülmüştü. Hatta DP avukatlarından Hüsamettin Cindoruk, Namık Gedik'in intiharının dahi şüpheli olduğunu iddia ederek; Namık Gedik'in intiharında fiziki zorluk olduğunu savunmuştu.¹³³

Yassıada tutuklularından eski DP milletvekili Gıyasettin Emre, başına gelenleri şu şeklide anlatmıştı; "Askerî havaalanında uçaktan indiriliyoruz. Sille tokat, tekme, küfür... Yemekte konuşamıyorduk. Konuştuğu için dayak yiyen çok oldu. Her sabah kumlu pırasa, akşam da taşlı fasulye veriyorlardı." Tutukluluk süresinde; Yusuf Salman, Lütfi Kırdar, Gazi Yiyitbaşı, Yümnü Üresin, Eski Genelkurmay Başkanı Nuri Yamut ve Kenan Yılmaz hayatlarını kaybettiler.¹³⁴ Celal Bayar'de intihara teşebbüs etmiş ama son anda kurtarılmıştır.

¹³⁰ Kayalı, *a.g.e.*, s. 88-89.

¹³¹ Hurewitz, *a.g.e.*, s. 224; Doğan, *a.g.m.*; *Milliyet Gazetesi*, "MBK Üyeliğinden İstifası Kabul Olunmayan Madanoğlu İstifasında İsrar Ediyor", *Manşet*, 11 Haziran 1961; Madanoğlu'da anılarında "6 Mayıs 1961'de istifa ettiğini yazmıştır" Madanoğlu, *a.g.e.*, s. 314.

¹³² Güral, *a.g.e.*, s. 163.

¹³³ Doğan, *a.g.m.*

¹³⁴ Doğan, *a.g.m.*

Profesörlerin önerdiği ve MBK'nin Resmi Gazete'de¹³⁵ yayınlamak atadığı Yüksek Adalet Divanı, 13 Ekim 1960'da 592 kişiyi Yassıada'da yargılamaya başladı. Yargılamalar 11 ay 1 gün sürerken, 203 gün davalara bakıldı ve 872 oturum yapıldı. 19 davaya bakılırken, 1068 tanık dinlendi ve hükmün açıklandığı 15 Eylül 1961 tarihinde son buldu. Sivil ve askerlerden oluşan Yassıada mahkemelerinde yargılananlara; vatana ihanet, kamu fonlarının kötüye kullanımı, Kırşehir'in ilçe yapılması, meclis iç tüzüğünde yapılan değişiklik, meclis oturumlarına yayın engeli, CHP'nin mallarına el konulması, Tahkikat Komisyonu oluşturmak, hakim teminatı ve mahkeme bağımsızlığının ihlali gibi konularla toplam 19 dava açıldı ve davalar anayasayı ihlal davasıyla birleştirildi.¹³⁶ Yukarıda sayılan genel suçlar dışında Menderes, Zorlu ve Polatkan özetle; 6-7 Eylül olaylarından, Menderes; Bebek Davasından, Vinilex Davasından özel olarak suçlu bulundu.

Yassıada'da duruşmalarını izlemeye gönderilen Deniz Lisesi öğrencisi Özden Örnek gördüklerini günlüğüne şöyle yazmıştı; "*Kara Harp Okulunu yeni bitiren 1958 mezunları nezaretinde; başta Celal Bayar olmak üzere Refik Koraltan, Adnan Menderes ve diğerleri sanık sandalyelerine oturtuldular*"¹³⁷ Yüksek Adalet Divanı ismiyle görev yapan Yassıada Mahkemesi 15 Eylül 1961'de TCK.m.146/3 'Anayasayı İhlal' suçundan 15 kişiye idam cezası verdi. Celâl Bayar, Adnan Menderes, eski Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu, eski Maliye Bakanı Hasan Polatkan oybirliğiyle, eski TBMM Başkanı Refik Koraltan, eski Genelkurmay Başkanı Rüştü Erdelhun, Ağah Erozan, İbrahim Kirazoğlu, Ahmet Hamdi Sancar, Nusret Kirişoğlu, Bahadır Dülger, Emin Kalafat, Baha Akşit, Osman Kavrakoğlu, Zeki Erataman oy çokluğuyla ölüm cezasına çarptırıldı.¹³⁸ Ayrıca 418 sanığın da 6 ay ile 20 yıl arasında değişen hapis cezası verildi. Bu arada 123 kişi berat etmiş ve 5 kişi hakkında da düşme kararı verilmişti.¹³⁹ Acı tekerrürlerden biri de, 1913 Bab-ı Ali Baskını'nda zorla istifa ettirilen Kamil Paşa'nın torunu Millet Partisi'nin de genel başkanlığını yapmış Prof. Yusuf Hikmet Bayur'un da darbeci yargı tarafından 4 yıl 2 ay cezaya mahkum edilmesiydi.¹⁴⁰

MBK idamlarla ilgili son kararı verecek yasama yetkisine haiz olduğundan, Cemal Gürsel'in de içinde olduğu 9 üyenin ret oyuna karşılık 13 üyenin kabul oyu ile Celal Bayar, Adnan Menderes, Fatin Rüştü Zorlu, Hasan Polatkan'ın idam kararı, kararın açıklandığı gün onanmış, Celal Bayar 65 yaş üstü olduğundan cezası müebbet hapsine çevrilmişti.¹⁴¹ Fatin Rüştü Zorlu ve Hasan

¹³⁵ *Resmi Gazete*, "Yüksek Adalet Divanının Muhakeme Usulüne ait geçici Kanun", Sayı 10529, 18 Haziran 1960.

¹³⁶ Doğan, *a.g.m.*

¹³⁷ Görmüş, *a.g.e.*, s. 27.

¹³⁸ *Resmi Gazete*, "Yüksek Adalet Divanınca verilen ölüm Cezaları hakkında Millî Birlik Komitesi Kararı", Karar No 75, Sayı 10908, 16 Eylül 1961; Güral, *a.g.e.*, s. 163; Doğan, *a.g.m.*; Metin, *a.g.e.*, s. 39.

¹³⁹ Güral, *a.g.e.*, s. 163.

¹⁴⁰ Soner Yalçın, *Teşkilatın İki Silahşoru, Biri Meşrutiyet Silahşoru Dede Yakup Cemil Diğeri Cumhuriyetin Silahşoru Torun Yakup Cemil*, Doğan Kitap, İstanbul 2001, s. 125.

¹⁴¹ Güral, *a.g.e.*, s. 164; Ali Necati Doğan, *a.g.m.*; Feroz Ahmet, *a.g.e.*, s. 157; Özdemir, *Türkiye Cumhuriyeti*, *a.g.e.*, s. 256.

Polatkan 16 Eylül 1961 gecesinde, Adnan Menderes'in ise 17 Eylül gündüz vakti idam edildi.¹⁴² Her birinin idamı ayrı bir hikâye ve ayrı bir dram olarak toplumun hafızasına kazındı. Esasen infazların arkasındaki irade Silahlı Kuvvetler Birliği (SKB)'nin isteği ve ısrarı, hatta MBK'nin toplandığı salonun etrafını kuşatarak isteklerini emrivaki haline getirmesiydi.¹⁴³

Cemal Madanoğlu'na göre; *"MBK'nden Türkes ekarte edildikten sonra komite içinde ikinci bir Türkes kafası belirdi. Bunlar iktidarda kalmak için ortalık karışsın istiyorlardı. Menderes o yüzden idam edildi."*¹⁴⁴ Talat Aydemir ise; *"Cemal Gürsel'in infazlara karşı gayretlerine rağmen 1.Ordu Komutanı Cemal Tural, Örfi İdare Komutanı Alb. Faruk Güventürk'e emir vererek, İnfaz Savcısı Egesel marifetiyle yasaya göre sabaha doğru idam edilmesi gereken Adnan Menderesi ne olur ne olmaz diye gündüze asverdiler. Çünkü Cemal Gürsel samimi olarak kurtarma yolları arıyordu. Bunu Egesel duyunca o kadar acele etti ki, İmralı'ya giden hücumbota idam sehpaşası kurdurttu. Şayet İmralı'ya gelmeden telsizlerle bir durdurma haberi gelirse, hücumbotta asacaklardı."*¹⁴⁵ Adnan Menderes'in yargılanması sırasında söylediği; *"Siyaset yolunda ilerlerken anladım ki, iktidar ateşten bir gömlekmış"* sözü daima gelecekteki siyasetçilerinde zihninde kalacaktır.¹⁴⁶

MBK'den tasfiye edilen Alpaslan Türkes, Hindistan'ın başkenti Yeni Delhi'den Cumhurbaşkanı Cemal Gürsel'e yazdığı mektupta idamları önlemeye çalışmıştı, mektubunda özetle; *"infazların, hem memleketin huzurunu sarsacağını hem de hukuk açısından gayrimeşru sayılacağını"*¹⁴⁷ belirtmişti. Milli Birlik Komitesi'nin bir üyesi tarafından; *"eğer Menderes'in idam edilmeden bir gün önce birkaç yüz kişi Ankara Kızılay meydanında yürüyüş yapsaydı, biz Menderes'i idam edemeyecektir"* denilmiştir.¹⁴⁸ Ancak ortaya çıkan sonuç uzun yıllar Türk siyasetçisinin *"beyaz gömlek"* giyme kaygısına neden oldu ve *"beyaz gömlek"* siyasi literatürün bir parçası oldu. Sonraki cuntacılar da her safhada Menderes dramını siyasilere gözdağı olarak sunmaktan geri kalmadılar. Ayrıca 27 Mayıs'ta sokak hareketlerine katılanlar ve darbede aktif rol alanlar ileriki yıllarda kolayca terfi ederken, Ordu'nun subay kadrosunun yarından fazlasını ise tavsife edildi.¹⁴⁹

¹⁴² Menderes-Akyol, *a.g.e.*, s. 49. Anılan eserde Aydın Menderes babasının idamını nasıl duyduğunu şöyle anlatır; *"Radyo açık, 17 Eylül saat 19.00 ajansı haberleri. İlk haber Adnan Menderes'in infazı. Bu gün İmralı'da infaz edilmiştir."*

¹⁴³ Mucip Ataklı, "Menderesi Kimler Astı", *Akşam Gazetesi*, 21 Ekim 1966, s. 1.

¹⁴⁴ Madanoğlu, *a.g.e.*, s. 314.

¹⁴⁵ Talat Aydemir, *a.g.e.*, s. 610.

¹⁴⁶ Başgil, *a.g.e.*, s. 6.

¹⁴⁷ Utku, *a.g.e.*, s. 243 (Alpaslan Türkes'in mektubunun tam metni Cumhurbaşkanlığı İhtilal Mektupları, kitabında mevcuttur.)

¹⁴⁸ Nevzat Tarhan, *Asimetrik Savaş Politik Psikoloji*, Timaş Yay., İstanbul 2010, s. 151.

¹⁴⁹ Tarhan, *a.g.e.*, s. 153.

5. Yeni Anayasa

28 Ekim 1961'e kadar Yasama görevini üzerine alan MBK ve Kurucu Meclis, yeni anayasa çalışmasını başlatmış, İstanbul Hukuk Fakültesi'nde dönemin şöhretli hocaları bir taslak hazırlamışlardı. Buna mukabil Ankara Siyasal Bilgiler Fakültesi'nde bir anayasa taslağı hazırlamış ve MBK'ne teslim edilmişti. 7 Aralık 1960'da çıkarılan kanunla yeni anayasayı hazırlayacak Kurucu Meclis; milletin iradesiyle 10 yıl iktidarda kalan ve darbe sırasında da iktidarda olan DP dışındaki siyasi partiler, sivil toplum temsilcileri ile yargı ve üniversite çevrelerinden gelen 279 kişiden oluşmuştu.¹⁵⁰ Bu meclis tarafından kaleme alınan Yeni Anayasa 9 Temmuz 1961'de halk oylamasına sunuldu ve oyların %61.5 ile kabul edildi.¹⁵¹

Darbeyle beraber yanlı basın ve akademik çevreler, darbeyi sosyolojik bir zemine yaslamak adına, "İkinci Cumhuriyet" kavramını dilendirmeye başladılar. Konuyla ilgili ilk haber, 28 Mayıs 1960'da Akşam Gazetesi'nde manşet olarak çıktı ve basın, bu kavram üzerinden birçok yayın yapmayı sürdürdü.¹⁵² Hurewitz; "Milli Birlik Komitesi anayasayı yürürlükten kaldırarak birinci cumhuriyeti yıkmış ve ikinci cumhuriyetin temelini atmak için kendisinin getirdiği askeri yönetim döneminden yararlanmıştı. Askeri darbelerin iktidara el atmalarından önce sosyal ve ekonomik reformlara dair genel bir programları yoktu ve iktidarları süresince de bu şekilde bir program geliştirmediler."¹⁵³ demektedir. Bu yaklaşımın sebebi yeni yapılacak anayasadan beklentilerdi. Cemal Gürsel'de, 30 Mayıs 1960'da TBMM Genel Kurulu'nda okunan programda "İkinci Cumhuriyet" tanımını ilk kez şu cümlelerle kullandı:

*"İkinci Cumhuriyet'in Anayasa'sı, ilmin ve geçmiş uzun yılların acı tecrübelerinin ışığı altında, memleketin mümtaz ilim adamlarının geceli gündüzlü çalışmaları memleket aydınlarının bu çalışmalara anketler vasıtasıyla katılmaları suretiyle hazırlanmaktadır. Birleşmiş Milletler Anayasası, İnsan Hakları Beyannamesi, Hukuk prensipleri ve milli ruh ve ihtiyaçlardan doğmuş olan eski Anayasamız ile milli gelenekler ve yurdumuzun özellikleri yeni Anayasamız için ilham alınan başlıca kaynakları teşkil etmektedir."*¹⁵⁴

Ayrıntılara girmeden 1961 Anayasasının 1924 Anayasa'sına göre; İki Meclisli (TBMM ve Senato) parlamentoya geçilmiş, Anayasa Mahkemesi¹⁵⁵, Devlet Planlama Teşkilatı ve TRT kurulmuş, Milli Güvenlik Kurulu oluşturulmuş, Genelkurmay Başkanı MSB'na bağlı olmaktan çıkarılarak uzun süre muamma olan Başbakan'a bağlanmıştı. Ordu; İç Hizmet Kanunu ile askerleri özerkliğe ve 35. maddesi ile de askeri darbeleri yapacak hukuksal gerekçeye

¹⁵⁰ Gural, a.g.e., s. 154.

¹⁵¹ Resmi Gazete, "Halkoyuna Sunulacak Türkiye Cumhuriyeti Anayasası", Sayı 10810, 31 Mayıs 1961.

¹⁵² "İkinci Cumhuriyet Kurulacak", Akşam Gazetesi, 28 Mayıs 1960, Manşet.

¹⁵³ Hurewitz, a.g.e., s. 214-215.

¹⁵⁴ <http://www.tcgb.gov.tr/content.asp?cfc=1&caid=235>

¹⁵⁵ Resmi Gazete, "Anayasa Mahkemesinin Kurulması ve Yargı Usulleri Hakkında Kanun", Sayı 11091, 24 Nisan 1962.

kavuşturmuştu. Darbeyi yapan MBK üyelerine de Senato'da daimi senatörlük verilmişti.¹⁵⁶ 1924 Anayasasına göre ilerici olan ve sosyal devlet anlayışını önceleyen yapısıyla daha özgür bir anayasa olduğunu söylemek mümkündür. Buna mukabil, 27 Mayıs darbesi sonrası hazırlanan yeni anayasa ile ordu, diğer bütün kurumlar karşısında özerk bir konuma taşınmış ve bu özerk konumunu sürdürmesi için gerekli kurumlar inşa edilmiştir.¹⁵⁷

6. Seçimler ve Tartışmalar

Kurucu Meclis, Ocak 1961'de Kurtuluş Savaşı gazilerinden Rauf Orbay başkanlığında çalışmaya başladıktan bir süre sonra siyasi parti çalışmalarına izin verdi. Cumhuriyet Halk Partisi (CHP), Cumhuriyet Köylü Millet Partisi (CKMP), Yeni Türkiye Partisi (YTP)'nin yanında çok sayıda yeni parti kuruldu.¹⁵⁸ 11 Şubat 1961'de Emekli Orgeneral Ragıp Gümüşpala ve dokuz arkadaşı tarafından Adalet Partisi, 13 Şubat 1961'de Sendika Başkanları (Avni Erakalın, Şaban Yıldız, Kemal Türkler, İbrahim Güzelce, gibi) Türkiye İşçi Partisi'ni kurdular. Ordu üzerindeki etkisini tartışmasız sürdüren İsmet İnönü ve diğer sivil güçler, MBK'nın hemen seçimlere giderek kazanacak partiye iktidarı bırakmasını istiyorlardı.¹⁵⁹ 15 Ekim 1961'de yapılan seçimde oyların; %36.7'si ile 173 milletvekili CHP, %34.7'si ile 158 milletvekili AP, %13.7'si ile 65 milletvekili YTP, %13.7'si ile 54 milletvekili CKMP aldı. Senatoda; 71 senatör AP, 36 senatör CHP, 27 senatör YTP, 16 senatör CKMP kazandı.¹⁶⁰

Bu tablo karşısında ordu içinde MBK'den daha etkin olmaya başlayan Silahlı Kuvvetler Birliği, seçimlerin millî iradeyi tam olarak yansıtmadığını ve yeni bir darbenin gerektiğini savunuyordu. Talat Aydemir'e göre, seçimler sonunda ulusal irade tam olarak gerçekleşmemiş ve bu durum silahlı kuvvetler içinde fikir ayrılığına neden olmuştu.¹⁶¹ Bu görüş, silahlı kuvvetlerin üst düzey komutanları tarafından da benimsenmiş ve seçimlerden 6 gün sonra 21 Ekim 1961'de İstanbul'da Harp Akademileri'nde 10 General, 27 Albay ve 1 Yarbay toplanarak "21 Ekim Protokolü" denilen belgeyi kabul ederek imzalamışlardı. Bu protokole göre;

1- TSK, 15 Ekim 1961 günü yapılmış olan seçimden sonra gelecek yeni TBMM toplanmadan önce duruma fiilen müdahale edecektir.

2- İktidarı milletin hakiki ve ehliyetli mümessillerine tevdi edecektir.

3-Bütün siyasi partiler faaliyetinden men edilecek, seçim sonuçları ile MBK feshedilecektir.

4-Bu kararın uygulanması 25 Ekim 1961'den sonraki bir güne ertelenmeyecektir.¹⁶²

¹⁵⁶ Hikmet Özdemir, *Türk Parlamento Tarihi*, TBMM Kültür ve Sanat Yay., Ankara, 2014, s.3; Göğüş, *a.g.e.*, s. 93.

¹⁵⁷ TBMM Darbeleri Araştırma Komisyonu Raporu, TBMM Yay., Cilt 1, Ankara 2012, s. 89.

¹⁵⁸ Özdemir, *Türkiye Cumhuriyeti*, *a.g.e.*, s. 267.

¹⁵⁹ Özdemir, *Türkiye Cumhuriyeti*, *a.g.e.*, s. 260.

¹⁶⁰ Özdemir, *Türkiye Cumhuriyeti*, *a.g.e.*, s. 269-270; Ahmet, *a.g.e.*, s. 157.

¹⁶¹ Talat Aydemir, *a.g.e.*, s. 89-90.

¹⁶² Talat Aydemir, *a.g.e.*, s. 139.

21 Ekim Protokolü'nde belirtilen şartlar siyasi partilere bildirildi ve 24 saat içerisinde cevap verilmesi istendi. Verilen süre 24 Ekim 1961 saat 09.15'de sona erecekti.¹⁶³ "21 Ekim Protokolü"nü imzalayanlar arasında Faruk Gürler, Faruk Güventürk, Namık Kemal Ersun, Suat Aktolga, Bedrettin Demirel gibi daha sonra Genelkurmay Başkanı, Kuvvet Komutanı, Ordu Komutanı veya darbeci olacak askerler bulunmaktaydı. 22 Ekim'de de MBK'nin Ankara kanadı aynı içerikteki "Mürted Protokolü" imzalamış, fakat SKB onursal başkanı durumunda bulunan Cevdet Sunay'ın müdahalesiyle protokoller askıya alınmış ve siyasi parti liderleriyle uzlaşma yolu tercih edilmişti.

Dört siyasi partinin liderleri, bu şartları görüşmek için 23 Ekim gecesi toplandı. 24 Ekim sabahı da Çankaya'da, Devlet ve Hükümet Başkanı Cemal Gürsel'in başkanlığında yeni bir toplantı yapıldı. Bu toplantıya 4 lider dışında Genelkurmay Başkanı, Kara, Hava, Deniz Kuvvetleri Komutanları, Jandarma Genel Komutanı, 1. 2. ve 3. Ordu Komutanları da katıldılar. Bu toplantıda "Çankaya Protokolü" denilen belge imzalandı.

Protokol 4 maddeden oluşuyordu;

"1- Siyasi Partiler Cumhurbaşkanlığı için aday göstermeyecek ve Cemal Gürsel'e oy verilmesi için liderler, gruplarında ellerinden gelen çabayı göstereceklerdi.

2- Ordu mensuplarına tanınmış herhangi bir hak geri alınmayacağı gibi Eminsular'la¹⁶⁴ ilgili kanun da değiştirilmeyecekti.

3- Yassıada hükümlüleri hakkında şimdilik bir af kanunu çıkarılmayacaktı.

4- 147'ler üniversitelere alınmayacaktı."¹⁶⁵

Çankaya Protokolü 24 Ekim'de imzalandıktan sonra, 25 Ekim'de ancak Meclis açıldı.¹⁶⁶ Meclisin ilk gündemi Cumhurbaşkanlığı seçimiydi. AP adayı İsviçre'den getirilen Ord. Prof. Dr. Ali Fuat Başgil'di. Başgil'in MBK üyeleri tarafından ölümle tehdit edilerek adaylıktan çekilmesiyle 26 Ekim 1961'de yapılan seçimde, tek aday Cemal Gürsel cumhurbaşkanlığına seçildi.¹⁶⁷ TBMM'de Cumhurbaşkanını oylaması sırasında SKB üyesi silahlı subaylar meclis içinde, Muhafız Alayı askerleri de meclis dışında, parlamentoyu tehdit altında tutmuşlardı.¹⁶⁸

Cumhurbaşkanlığı seçiminde istediklerini elde eden darbeciler, hükümet başkanlığında da İnönü'yü görmek istiyorlardı. Bu için Adalet Partisi, Cum-

¹⁶³ Yeşim Demir, "Albay Talat Aydemir'in Darbe Girişimleri", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Cilt 5, Sayı 13, 155-171, Yıl 21.12.006, s. 165.

¹⁶⁴ Eminsü (Emekli İnkılâp Subayları), 27 Mayıs 1960'tan sonra MBK tarafından emekli edilen 7000 kadar subay adına, 20 kişi tarafından 6 Eylül 1960'ta kurulan bir dernek. Eminsü, 12 Eylül 1980'e kadar varlığını sürdürmüştür.

¹⁶⁵ Demir, *a.g.m.*, s.158; Hurewitz, *a.g.e.*, s. 225; Talat Aydemir, *a.g.e.*, s. 168; Batur, *a.g.e.*, s.102.

¹⁶⁶ Göğüş, *a.g.e.*, s. 95.

¹⁶⁷ Doğan, *a.g.m.*; Özdemir, *Türkiye Cumhuriyeti, a.g.e.*, s. 271-273.

¹⁶⁸ Güral, *a.g.e.*, s. 172.

huriyet Halk Partisi ile koalisyona zorlanarak, İsmet İnönü'nün Başbakanlığına Türkiye'nin ilk koalisyon hükümeti 20 Kasım 1961'de kuruldu. Bakanlıklar; CHP ve AP arasında eşit olarak paylaşılmış ama Gümüşpala İnönü'nün tüm ısrarlarına rağmen Başbakan Yardımcılığı görevini kabul etmemiştir. Bu gelişmeler ortaya koyuyor ki, AP sınırlanarak gitgide artan bir biçimde 27 Mayıs'la uyumlu kılınmaya çalışılmıştır.¹⁶⁹

Zimmi olarak bir araya getirilen Türkiye'nin iki ayrı fikir ve görüş damarı beraberliğinin, zorlama altında dahil uzun süreli olamayacağı açıktı. Bu iki partinin arasındaki anlaşmazlık Haziran 1962'de su yüzüne çıkınca, 2 Aralık 1962'de, YTP ve CKMP'de içine alarak İnönü'nün Başbakanlığında ikinci Koalisyon Hükümetini kurdu.¹⁷⁰

17 Kasım 1963'de yapılan yerel seçimlerde AP; 42, CHP; 23 Belediye Başkanlığı kazandı. Halk üzerindeki baskı hafifleyince Demokrat Parti değerlerini temsil ettiğine inandıkları AP'ye doğu genel eğilim başlamıştı. Yerel seçimlerde başarı gösteremeyen koalisyonun ortakları; YTP ve CKMP ise Kasım 1963'de hükümetten ayrıldılar. Yeni hükümet kurma görevi başlangıçta AP lideri Ragıp Gümüşpala'ya verildi, ancak Gümüşpala başarılı olamayınca görev yeniden İnönü'ye döndü ve İnönü'de bağımsızların desteğini alarak, 25 Aralık 1963-13 Şubat 1965 dönemini kapsayan ve "azınlık hükümeti" denilen üçüncü koalisyon hükümetini kurdu.¹⁷¹ 1960 yılının ilk yarısını Hurewitz şöyle yorumlamıştı;

"1964'de Yüksek Askeri Şura gerçek bir azınlık partisini iktidarda tutuyordu. Yüksek rütbeli subaylar, bu dönemde İkinci Cumhuriyetin mutluluğunu her hâlde CHP'nin yöneten seçkin kentli aydın zümresinin siyaset ve emellerine bağlı olduğuna inanmış olmalıydılar. Bu asker-sivil ortaklığı kendisini Atatürk devriminin koruyucusu olarak görüyordu. Ortaklar, kendi kendine yeterli bir demokrasinin kurulmasında kararlı görünmüşlerdir. Fakat Atatürk devriminin prensipleri üzerine kurulduğu kabul edilen böyle bir demokrasi, köylü çoğunluğu etkilemeden başarıya ulaşmamıştır. Bununla beraber, yüksek rütbeli subaylar, bir karşı devrime izin veremeyeceklerini bildirmişlerdir. YAŞ, böylece bağdaştırılması zor alternatiflerle karşı karşıya kalmıştır. 27 Mayıs darbesinin amaçlarını üstün tutmayı tasarlayan bir parti teşkilatı, serbest seçim sistemine güvenemezdi. Zira halk en geniş seçim özgürlüğü veren bir seçim sistemi, muhtemel olarak, 27 Mayıs darbesinin esas amaçlarını yok etmeye çalışacak kimseleri iktidara getirecekti."¹⁷²

Bu saikle İnönü'yü Başbakanlıkta tutan askerlerin diğer bir kanadı, CHP'nin iktidarını da yeterli bulmamaktaydı. 1965'e kadar Başbakanlık ya-

¹⁶⁹ Kayalı, a.g.e., s. 109.

¹⁷⁰ Özdemir, *Türkiye Cumhuriyeti*, a.g.e., s.276; "AP Zonguldak Milletvekili Nuri Başer ordu aleyhine konuştuğu gerekçesi ile milletvekilliği düşürülmüş, yargılanarak 1 yıl 4 ay sürgün cezasına mahkûm edilmiştir. Ayrıca AP Ankara Milletvekili Orhan Apaydın darbe karşıtı olduğu için partisinden atılmıştır." Erdoğan Güral, a.g.e., s. 178.

¹⁷¹ Özdemir, *Türkiye Cumhuriyeti*, a.g.e., s. 277.

¹⁷² Hurewitz, a.g.e., s. 227.

pan İnönü; Albay Talat Aydemir'in iki darbe girişimi ve tarihi kayıtlara 'Johnson Mektubu' olarak geçen ABD'nin Türkiye'ye garantör devlet olarak Kıbrıs'a müdahale edemeyeceğini bildirmesi olaylarıyla yüzleşecekti.

7. Talat Aydemir Kalkışması

1950'den sonra ordu içinde örgütlenen gizli grupların 27 Mayıs darbesini başarmaları ve alt rütbedeki subayların MBK üyeleri olarak hem mevcut görevlerine devam ederek hem de Senato'da elde ettikleri imtiyazlar ki protokolde Başkanı'nın önünde olmaları, MBK'ne girmeyenler arasında ciddi kıskançlık ve rekabete neden olmuştu. Silahlı Kuvvetlerin geleneksel hiyerarşisine de uymayan bu yeni yapıya karşı Silahlı Kuvvetler Birliği oluşturulmuş ve MBK'nin etkisini dengelenmeye çalışmıştır. Bu ruh içindekilerden biri de, gizli örgütlerde ön sıralarda yer aldığı halde darbe sırasında Kore'de görevli olması nedeniyle MBK'ne giremeyen, Kurmay Albay Talat Aydemir'di. Aydemir, Kore'den dönünce Kara Harp Okulu'na Okul Komutanı olarak atandı.¹⁷³

Seçim sonuçlarını beğenmeyen ve yönetimin siyasilere devredilmesini hazmedemeyen darbe taraftarı subaylar¹⁷⁴, MBK'den ihraç edilen 14'ler ve daha çok SKB üyeleri, 19 Ocak 1962'de Genelkurmay Karargahı'nda, "Genişletilmiş Komuta Konseyi" toplantısı yaptılar. Toplantıda bulunan Kuvvet, Ordu ve Kollordü Komutanları ile Generaller, Cevdet Sunay'ın hükümetin desteklenmesi ve askeri müdahale heveslerinden vazgeçilmesi, önerisini destekliyordu. Ama Talat Aydemir ve onunla birlikte hareket eden albaylar, öneriyi katılmadıklarını ve bir askeri müdahalenin gerekliliğini belirtiyorlardı. Ancak emir-komuta zinciri içerisinde yapılması gereken müdahalede başta Genelkurmay Başkanı olmak üzere generaller yer almak istemiyordu.¹⁷⁵ Sunay itiraz edince, "Orduda alt kademenin tazyiki artmaktadır. Hangi Kuvvet Komutanı kıtasına hâkimse kalksın hesaplaşalım" diye meydan okumuşlardı.¹⁷⁶ Toplantının sonunda Cevdet Sunay Aydemir'in kulağına; "Sen çok ateşlisin Albayım, dikkat et başın belaya girmesin" demişti.¹⁷⁷

Bu ikaza rağmen 9 Şubat'ta İstanbul Balmumcu'da, başkanlığını Korgeneral Refik Tulga'nın yaptığı ve 59 subayın katıldığı toplantıda, 28 Şubat'ı geçmeyecek şekilde, hiyerarşik düzen içinde askeri bir müdahale yapılması kararı alınmıştı.¹⁷⁸ Bu gelişmeler parti liderlerini ve kuvvet komutanlarını harekete geçirmişti. Darbeye karşı olan Hava Kuvvetleri'nin temsilcileri hemen tedbir alınmasını istiyordu.¹⁷⁹ Cevdet Sunay, İnönü ile görüşüp tedbir alınması gerektiğini belirtmişti. İnönü de, orduyu ihtilala sürükleyen subayların cezalandırılmasından yanaydı. Cevdet Sunay; Albaylar Cuntası'ndan Talat Ayde-

¹⁷³ Talat Aydemir, *a.g.e.*, s. 91.

¹⁷⁴ Talat Aydemir, *a.g.e.*, s. 167.

¹⁷⁵ Demir, *a.g.m.*, 162.

¹⁷⁶ Yazgülü Aldoğan, "İhtilalcı Bolluğu", *Hürriyet Gazetesi*, 24 Mayıs 1986, s. 7.

¹⁷⁷ Öymen, *a.g.e.*, s. 344.

¹⁷⁸ Talat Aydemir, *a.g.e.*, s. 88-91.

¹⁷⁹ Göğüş, *a.g.e.*, s. 104.

mir, kendisini destekleyen Jandarma Okul Komutanı Necati Ünsalan, Ankara Merkez Komutanı Albay Selçuk Atakan ve 28. Tümen Komutanı Albay Kemal Güner gibi komutanları çağırarak sorguya çekmiş, Albaylar inkâr etmişti.¹⁸⁰

Bu inkara rağmen, Talat Aydemir ve arkadaşlarının 20-21 Şubat gecesi harekete geçecekleri söylentisi yayılmaya başlamıştı. Haber, Ankara'daki ordu çevrelerinde yayılmış; Etimesgut Zırhlı Birlikler Okulu ve Birinci Zırhlı Tümen Tank Taburu'nda bazı subaylar birliklerini alarma geçirmişlerdi. 229. Piyade Alayı ve Muhafız Alayı süvari grubuna da havacıların alarmını bildiren tankçılar ile birlikte harekete geçmesi söylemişti. Böylece, Türkiye'de yeni bir ihtilal hareketi başlamış bulunuyordu. Ancak haberin yanlış olduğu anlaşıl-
mış ve alarmlar kaldırılmıştı.¹⁸¹

21 Şubat gecesi Genelkurmay Başkanlığı'nda toplantı yapılmış ve ordu içinde huzursuzluk yaratan bazı subayların Doğudaki birliklere tayin edilme-leri emri verilmişti. Bunun üzerine Talat Aydemir, olayları bir rapor halinde Harp Akademileri Kurmay Başkanı Emin Aytekin'e bildirdikten sonra Genelkurmay Başkanlığı'na üç maddeden oluşan bir muhtıra göndermişti. Muhtıra şöyleydi:

- “1- Resmi elbiselerini giyerek harekâta geçen Mucip Ataklı ve Haydar Tunçkanat hakkında kanuni işlem yapılması,
- 2- Subaylara silahlı olarak göreve gelme emri veren 2. Başkanı Memduh Tağmaç'ın durumunun gözden geçirilmesi,
- 3- Tayinleri yapılan subayların tayinlerinin durdurulması.”¹⁸²

Talat Aydemir'in Muhtırası reddedilince Aydemir de darbe için zemini genişletmeye çalışıyordu. Hazırlanan darbeye Hava Kuvvetleri destek vermemiş ve hatta karşı duruş almıştı. Faaliyetleri İnönü tarafından izlenen Aydemir ve taraftarları gözetim altına alınmıştı. Gözetim kararını geri aldirtmak ve albayların görevlerine iadesini talep için Harp Okulu Alay Komutanı Albay Turgut Alpogut'u Genelkurmay'a aracı olarak gönderen Aydemir sonuç alamadı.¹⁸³ Kalkışmanın kokusunu alan İnönü; İstanbul, Ankara ve diğer illerdeki birliklerde sadık komutanları ziyaret ederek kalkışmaya karşı teyakkuzda olmalarını istemişti.

Bu gelişmelerle birlikte 22 Şubat 1962'de Albay Talat Aydemir'in emrindeki Harp Okulu öğrencileri, Ankara'da Tank Okulu, Süvari Grubu, 229. Piyade Alayı, Muharebe Okulu, Zırhlı Birlikler Eğitim Merkezi ve Jandarma Okulu mensuplarından oluşan, 500 subay ve 8 bin askerle harekete geçti. Paroları '*Halaskâr*', işaretleri '*Fedailerdi*'.¹⁸⁴ Tıpkı 27 Mayısçılar gibi Ankara'nın Kamu Kurum ve Kuruluşlarını kuşattılar. Darbeciler Ankara'nın kontrolünü ele geçirince, milletvekilleri ve senatörlerin çoğu Ankara'dan kaçmaya başla-

¹⁸⁰ Demir, *a.g.m.*, s. 160.

¹⁸¹ Demir, *a.g.m.*, s. 162.

¹⁸² Talat Aydemir, *a.g.e.*, s. 100-101; Demir, *a.g.m.*, s. 162.

¹⁸³ Güral, *a.g.e.*, s. 179-180; Talat Aydemir, *a.g.e.*, s. 107.

¹⁸⁴ Talat Aydemir, *a.g.e.*, s. 187.

dı.¹⁸⁵ Ankara Radyosu'nu İnönü tam zamanında kapattığından darbe beyanı yapılamadı. Ankara'dan kaçamayan birçok üst düzey general, milletvekili/senatör ve MBK üyeleri Hava Kuvvetlerine sığındı. Bu sırada Çankaya Köşkü'nde toplantı halinde olan Gürsel, İnönü ve Sunay'ın etrafı Muhafız Alayı'ndan Binbaşı Fethi Gürcan tarafından kuşatılmıştı. Durumu Aydemir'e rapor eden Gürcan talimat istemişti. Aydemir bu noktada ciddi bir hata yaparak; *"Bırakın gitsinler benim onlarla bir hesabım yok"* demişti.¹⁸⁶ İnönü, Köşk'ten çıkarken Gürcan'ı çağırıp, *"Talat'a söyle, şimdi kaybetti"* dedi.¹⁸⁷ Bu hata Aydemir'e pahalıya mal oldu, Hava Kuvvetlerine giden İnönü ve Sunay, darbeyi buradan bastırdı.¹⁸⁸

İnönü Hava Kuvvetleri Karargâhında yaptığı tarihi konuşmasında şunları söylemiştir;

*"Bu nasıl iş? On beş tane çapulcu çıkacak, devletin masum kuvvetlerinden bir kısmını iğfal edip hepimizi teslim alacak... Biz hiç mukavemet göstermeyeceğiz. Sabahtan beri hareket olduğunu söylüyorsunuz. Ne biçim hareket bu? Kim, bir küçük kesik aldı? Eğer kan dökmek icap ediyorsa dökülecektir. Hem de olukla... Memleket bununla batmaz. Neyle batar ben size söyleyeyim: Ordu içinde isyan olmuş. Ben bunu harpte geçirdim, yendim. Memleket kurtuldu. Ama sabahleyin erken davranan bir çete, memlekete hakim olacağını iddia eder ve bütün memleket onlar gibi düşünmeyen bütün ordu tavuk gibi yere kapanır, baş üstüne der. O milletin yaşama hakkı olamaz. Ne var mı isyan sebebi olacak? Zulüm mü ediyoruz? İntikamcılara mı göz yumduk? Devletin şerefi böyle bir hareketi derhal bastırmayı icap ettirir. Ellerinde kandırılmış kuvvetler bulunuyormuş! Gerekirse ben yalnız üzerlerine giderim öldürebilirlerse öldürürler. Ama benim ölümün üstünden geçerek devletin şerefini ayakları altına alırlar. Bu marifeti yaparlar fakat milletin şerefli evlatları mutlaka ortaya çıkar ve onları tuttuğu gibi bacaklarından asverir. Bütün kuvvetler onlara katılmış! Ya siz ya, siz nesiniz? Şimdi, söylediğim şu: yarın sabah hepsini emekliye ayırması olacağım. Eğer kan döktürmezlerse bu defalık kendilerini harp divanına vermeyeceğim. Ama harekete geçerlerse buradaki subaylar silah kullanarak burayı müdafaa edeceklerdir. Bu emri size tebliğ ediyorum. Gideceğim, Bakanlar Kurulu oradadır. Size bunu teyit edeceğim."*¹⁸⁹

Talat Aydemir'in bu kalkışmasında; taraftarı olan Albayların görevlerine iadeleri dışında, TBMM'nin dağıtılmasını, okuma-yazma bilmeyenlerin oy kullanamayacağı bir seçim sisteminin kabulünü ve hükümetin yeni seçimler yapılınca kadar başka bir şehirde çalışmasını talep etmekteydi.¹⁹⁰ Talat Aydemir darbeyi neredeyse başaracakken, İnönü'yü elinden kaçırmaması ve İnönü'nün darbeye karşı olan Hava Kuvvetleri Karargahına gitmesiyle, Hava

¹⁸⁵ Göğüş, a.g.e., s. 104.

¹⁸⁶ Öymen, a.g.e., s. 344.

¹⁸⁷ Talat Aydemir, a.g.e., s.107; Hür, a.g.m.

¹⁸⁸ Talat Aydemir, a.g.e., s.107; Güral, a.g.e., s. 151.

¹⁸⁹ Özdemir, *Türkiye Cumhuriyeti*, a.g.e., s. 284.

¹⁹⁰ Güral, a.g.e., s. 181.

Kuvvetleri uçakları Aydemir bağlı birlikler üzerinde alçak uçuşa başladı ve İnönü'ye sadık birlikler darbecilere karşı harekete geçti. Stabil bir bekleyişe geçen Aydemir'e gönderilen araçlar; kan dökülmemesi şartı ile kalkışanların cezai işleme tabi tutulmayacağı ve normal emekliye sevk edileceklerini Başbakan'ın imzaladığı belge ile bildirdiler.¹⁹¹ Başaramayacağını anlayan Aydemir, bu hayalini bir başka bahara ertelemek üzere Başbakan'ın şartlarını kabul etti ve darbeci kadrodan 69'u emekliye sevk edilirken birçok general ve subayın da yeri değiştirildi.¹⁹²

İnönü İkinci Hükümeti kurduktan sonra, 14'lerden Orhan Kabibay ve Rifat Baykal yurda dönmüş ve İnönü, 22 Şubatçıları (Talat Aydemir vd.) hareketlerini izliyor, 14'lerle görüşmelerine dikkat ediyordu.¹⁹³ Hiçbir cezai işleme tabi tutulmadan emekliye sevk edilen Albaylar Cuntası, çok beklemedi, sürgünden dönen 14'ler ve Hava Kuvvetleri'ndeki 11'lerle, 17 Mayıs 1963 gecesi Dikmen'de bir taşocağında buluştular. Ancak, Alparslan Türkeş'in söze "*Benim liderliğimde birleşelim*" diye başlaması üzerine yollar ayrılacaktı.¹⁹⁴ Talat Aydemir ve ekibi, yeniden 20/21 Mayıs 1963 gecesi harekete geçmeye karar verdi.

22 Şubatçıların ihtilal yapacağını Alparslan Türkeş'ten öğrenen Emekli Binbaşı İzzet Köz da İsmet İnönü'ye haber vermişti. İsmet İnönü'nün Türkeş'in dolaylı ihbarına karşılık "*olmaz öyle şey!*" demesinden üç buçuk saat sonra 23.30'da ihtilal fiilen başlamıştı.¹⁹⁵

21 Mayıs 1963'de 22 Şubatçı Harp Okulu'na girerek alarm vermişlerdi. Turgut Alpagut, Alay Komutanlığı görevini aldıktan sonra okuldaki nöbetçi subay heyetini tutuklatıp başlarına öğrencilerden bir grup nöbetçi dikerek Harp Okulu'na hâkim olmuştu.¹⁹⁶ İnönü'nün *Harbiye'deki söylevine mukabil*, Parolanın '*Harbiyeli*' işaretinin '*Aldanmaz*'¹⁹⁷ olması oldukça ironiydi.

İlk hedefleri Radyo olan darbecilerin bildirisini Ankara Radyosundan, üstteğmen İlhan Baş okumaya başladığında "*Bu kez başardık!*" diye birbirine sarılıyorlardı.¹⁹⁸ Radyo'dan ihtilalcilerin bildirisi okununca hükümet durumun ciddiyetini anlamış ve tedbirler almaya başlamıştı.¹⁹⁹ Bir süre sonra radyo, yeniden hükümet yanlılarının eline geçti. Ankara'da 28. Tümen Kurmay Başkanı Yarbay Ali Elverdi, marslar eşliğinde ihtilalin olmadığını, bir yanlış anlaşılma olduğunu, birtakım maceracıların böyle bir işe kalkıştığını, ancak durumun kontrol altında bulunduğunu belirten bir karşı konuşma yaptı.²⁰⁰

¹⁹¹ Güral, *a.g.e.*, s.181; Talat Aydemir, *a.g.e.*, s. 198.

¹⁹² Talat Aydemir, *a.g.e.*, s. 208.

¹⁹³ Demir, *a.g.m.*, s. 164.

¹⁹⁴ Talat Aydemir, *a.g.e.*, s. 225.

¹⁹⁵ Talat Aydemir, *a.g.e.*, s. 183; Erdoğan Örtülü, *Üç İhtilalın Hikayesi*, Milli Ülkü yay., 5. basım, Konya 1979, s. 390 nakil Demir, *a.g.m.*

¹⁹⁶ Erdoğan Örtülü, *Üç İhtilalın Hikayesi*, Milli Ülkü Yay., 5. basım, Konya 1979, s. 397 nakil Demir, *a.g.m.*

¹⁹⁷ Talat Aydemir'in Birinci Darbe girişiminden sonra İsmet İnönü Harp Okulunda yaptığı konu "*Harbiyelileri Aldattılar*" demişti. Talat Aydemir, *a.g.e.*, s. 117.

¹⁹⁸ Hür, *a.g.m.*

¹⁹⁹ Örtülü, *a.g.e.*, s. 442.

²⁰⁰ Göğüş, *a.g.e.*, s. 108; Talat Aydemir, *a.g.e.*, s. 324.

Bu konuşmadan sonra radyoevi ve konuşmayı yapan Yarbay Ali, ihtilalciler tarafından yeniden ele geçirildi.²⁰¹ Radyo tekrar ihtilalcilerin anonsunu vermeye başladı ve yayın saat 02.30'a kadar sürdü. Ancak hükümet radyo yayını Etimesgut istasyonundan kesti ve "Hükümet kuvvetleri" diyerek, Etimesgut'tan anonsa başladı.²⁰²

Sabaha karşı da Etimesgut'tan Genelkurmay Başkanı'nın ultimatomu yayımlandı. Bu ultimatodan sonra, ihtilalcilerin karargâhı olan Harp Okulu iyice karıştı. Öğrenciler şaşkınlık içindeydi. Hava Kuvvetleri binasına girmek isteyen öğrenciler geri çekilmiş, CMC'lere²⁰³ bindirerek okula götürülmüş ve Harp Okulu, hükümet kuvvetleri tarafından sarılmıştı.²⁰⁴ İhtilalciler içinde yer alan 229. Piyade Alayı'ndaki bölüklerin komutanları tutuklanınca bu bölükler, hükümet kuvveti olarak görevlendirilmişti. İhtilal girişiminin başarısız olacağı ihtimali güçlendikçe ihtilal destekleyen birliklerde çözümler de artıyordu.²⁰⁵

Saat 05.30'da Mürted Üssü'nden kalkan iki jet uçağına, ihtilalcilerin mevzilerine ateş açma emri verilmiş ve jetler, Harp Okulu'nun yollarına ateş açmışlardı. Bu sırada Harp Okulu'na doğru ilerleyen Muhafız Alayı'nın ileri hattaki birlikleri jetlerin yayılım ateşi açması sonucu dağılmışlardı. Birliğin başında bulunan Binbaşı Cafer Atilla ile iki er ölmüştü. İhtilalciler de artık her şeyin bittiğine inanmışlardı.²⁰⁶

Bir süre sonra Radyo sustu ve Hava Kuvvetleri Komutanlığı'nın üssü olan Etimesgut'tan Genelkurmay Başkanı Cevdet Sunay'ın "TSK, hükümetin emrindedir. Kara, Deniz, Hava ve Jandarma komutanlıkları hükümeti desteklemektedir. Talat'ın üç buçuk adamı hüsrana uğrayacaktır. Maceraperestler muvaffak olamayacaklardır ve cezalarını göreceklerdir. Bunlar toplanmaktadırlar" diyen sesi yükseldi.²⁰⁷ Çatışmalarda; bir Albay, bir Binbaşı, iki Harp Okulu Öğrencisi ve dört Er öldü, 26'da yaralı vardı.²⁰⁸ Daha sonra Aydemir şöyle diyecekti: "Tek bir radyonun bu kadar tesirli bir silah olduğunu o zaman anladım. Mağlubiyetimizin tek sebebi radyodur..."²⁰⁹

Olay sonunda Talat Aydemir, Mustafa Pakoba'nın Küçükesat'taki evine gitmiş; ihtilalın öncülerinden Fethi Gürcan da Batı Almanya Elçiliği'ne sığınmıştı. Gürcan ve Karazeybek elçilik mensuplarından "Siyasi mülteci" olarak kabul edilmelerini istemişlerdi. Fakat bu talepleri reddedilmişti. Talat Aydemir ve diğer sanıklar tutuklanarak Mamak Muharebe Okulu'na götürülmüş ve Mamak'taki taş binanın koşullarına yerleştirilmişlerdi.²¹⁰

²⁰¹ Talat Aydemir, *a.g.e.*, s. 325.

²⁰² Talat Aydemir, *a.g.e.*, s. 326.

²⁰³ Orduda kullanılan bir araç.

²⁰⁴ Demir, *a.g.m.*, s. 167; Talat Aydemir, *a.g.e.*, s. 326.

²⁰⁵ Örtülü, *a.g.e.*, s. 457-458; Talat Aydemir, *a.g.e.*, s. 328.

²⁰⁶ Talat Aydemir, *a.g.e.*, s. 329; Demir, *a.g.m.*, s. 167; Gögüş, *a.g.e.*, s. 108.

²⁰⁷ Talat Aydemir, *a.g.e.*, s. 325.

²⁰⁸ Özdemir, *Türkiye Cumhuriyeti, a.g.e.*, s. 285.

²⁰⁹ Hür, *a.g.m.*

²¹⁰ Demir, *a.g.m.*, s. 167; Talat Aydemir, *a.g.e.*, s. 330.

Ankara Sıkıyönetim Komutanlığı, sanıklar için üç ayrı mahkeme kurmuştu. 1 Numaralı Sıkıyönetim Mahkemesi ihtilalın asıl sanıklarını, 2 Numaralı Sıkıyönetim Mahkemesi Harp Okulu öğrencilerini, 3 Numaralı Sıkıyönetim Mahkemesi ise, ihtilaldan sonra ihtilalciler lehine teşebbüste bulunanları yargılayacaktı.²¹¹

İlk duruşma 7 Haziran 1963'te Mamak Muharebe Okulu'nun sinema salonunda başlamıştı. Talat Aydemir, Fethi Gürcan, Osman Deniz ve Erol Dinçer ölüm; 30 kişi ömür boyu hapis, 11 kişi 15 yıl, 5 kişi 12 yıl, 2 kişi 8 yıl, 2 kişi 6 yıl vs. hapis cezalarına çarptırıldılar. 28 Haziran'da Fethi Gürcan, 5 Temmuz 1964'de Talat Aydemir idam edildi. Kalanların cezaları 1964'de çıkarılan af ile kısmen veya tamamen kaldırıldı.²¹² Bununla birlikte müdahale girişimleri sürecinde Aydemir'e destek çıkan MBK üyeliğinden tabi senatörlüğe geçirilen Mucip Ataklı, Kadri Kaplan, Muzaffer Yurdakul ve Sezai Okan ise hiçbir adli soruşturmaya tabi tutulmamışlardır.²¹³ 20-21 Mayıs olaylarından sanık olan 1459 Harp Okulu öğrencisinin yargılanmasına 13 Haziran 1963'te Harp Okulu sinema salonunda, Ankara 2 Numaralı Sıkıyönetim Mahkemesi'nde başlanmıştı.²¹⁴ Harp Okulu öğrencisi 1459 sanıktan; 75'i 4 yıl 2 ay, 91'i 3 aya mahkûm edilmişti.²¹⁵ Bu olaylar Silahlı Kuvvetler içinde çok önemli bir derse de vesile olmuştu. Darbe başarılmadığı taktirde sonucun darağacı olacağı, darbeciler için her zaman bir handicap olarak göz önünde bulunduruldu. Günümüze kadar başarılanlar dışında, sayısız kez düşünülen ve planlamada kalan darbe hazırlıklarında, Talat Aydemir'in akıbeti fren olmuştur.

8. 1965 sonrası

Adalet Partisi Genel Başkanı Ragıp Gümüşpala'nın 5 Haziran 1964'de ölümü üzerine, partide güçlü siyasetçilerden biri olan Sadettin Bilgiç geçici Genel Başkan oldu. Partinin Genel Başkanlık seçim hazırlığı sürerken Genelkurmay Başkanı Orgeneral Cevdet Sunay 12 Kasım 1964'de Senato ve Meclis Başkanları'na birer mektup yazdı. Tarihe "*Sunay Mektubu*" olarak geçen belgede Sunay; 27 Mayıs darbesine karşı AP içinde intikamcı davranışlar olduğunu iddia etmekteydi. Çankaya Köşkü'ne toplanan Demirel ve Bilgiç yanlılarına intikamcı olmayacakları yönünde yemin ettirildi.²¹⁶ Kongreye hazırlanan AP Genel Başkan adayı Sadettin Bilgiç'e yönelik bu davranışını eleştiren konuşmalar yapılırken, Süleyman Demirel ise bu konuda sesiz kalmayı tercih etti. Bu da delegeler arasında AP'nin Sadettin Bilgiç'le iktidara gelmesini askerinin istemediği, Demirel'i istediği yönünde kanaati doğurdu. 28 Kasım 1964 AP Kongresinde Süleyman Demirel Genel Başkan seçildi.

²¹¹ Örtülü, *a.g.e.*, s. 471.

²¹² Özdemir, *Türkiye Cumhuriyeti*, *a.g.e.*, s. 285.

²¹³ TBMM *Darbeleri Araştırma Komisyonu Raporu*, *a.g.e.*, s. 381. Yazar Notu; "Mucip Ataklı'nın 1971 Muhtırası öncesi 9 Martçıların içinde görmekteyiz.)

²¹⁴ "1459 sanığın duruşmasında Harp Okulunda başlandı", *Cumhuriyet Gazetesi*, 14 Haziran 1963, Manşet; "Harbiyeliler için 5-15 yıl hapis cezası istendi", *Vatan Gazetesi*, 14 Haziran 1963, Sür Manşet.

²¹⁵ "1293 Harbiyeli Berat etti ve evlerine gönderildi", *Vatan Gazetesi*, 12 Eylül 1963, Manşet.

²¹⁶ Metin Toker, İnönü'nün Son Başbakanlığı, 1961-1965, s.220-221 nakil Hikmet Özdemir, *Türkiye Cumhuriyeti*, *a.g.e.*, s. 288.

Osman Bölükbaşı'nın kurduğu CKMP de, 1965'de Bölükbaşı'nın istifasının ardından, MBK'den tasfiye edilen 14'ler bu partiye katıldılar. Aynı yıl Alpaslan Türkeş partinin Genel Başkanlığına seçildi. CKMP'nin 8-9 Şubat 1969 Olağanüstü Büyük Kongresi'nde delegelerin büyük desteğini alan "Milliyetçi Hareket Partisi" adı kabul edildi. Büyük Kongreden sonra toplanan ilk genel idare kurulunda partinin amblemi "Üç Hilâl" olarak kararlaştırıldı ve aynı toplantıda MHP Gençlik Kolları için de "Hilâl içinde Kurt" amblemi benimsendi.

10 Ekim 1965'de yapılan seçimlerde oyların %52'sini alan genç ve enerjik Demirel'in liderliğindeki Demokrat Parti'nin varis kabul edilen Adalet Partisi, tek başına iktidar oldu. CHP %28.7 ile tarihinin en düşük oyunu aldı.²¹⁷ CKMP Genel Başkanı Alpaslan Türkeş, TİP'den Behice Boran Hatko-Mehmet Ali Aybar gibi isimler TBMM'ne girmişlerdi. Askerlerle yumuşak bir ilişki kuran Demirel aynı zamanda siyasilere askerlerin bir süre ateşkes yapmasını da sağladı. 28 Mart 1966'da TBMM tarafından sağlık gerekçesiyle Cumhurbaşkanlığı görevi sonlandırılan ve 14 Eylül 1966'da da vefat eden Cemal Gürsel'in yerine yeni bir cumhurbaşkanı seçilecekti. Yüksek Askeri Şura Cumhurbaşkanlığı için kendi adayının, ordudaki 1960 tasfiyesinden beri Genelkurmay Başkanı olan, Org. Cevdet Sunay'ın olduğu hususunda, yazılı olarak hem hükümetin ve hem de muhalefet partilerinin dikkatine sundu. Sunay'ın Cumhurbaşkanlığı süreci çalıştı ve 28 Mart 1966'da Cumhurbaşkanı oldu²¹⁸, Süleyman Demirel de askerlerin liderliğini isteyerek kabul etti.²¹⁹

Tek başına iktidar olan Adalet Partisi ve Başbakan Süleyman Demirel, Menderese göre ordu, CHP ve diğer muhalefete karşı daha ılıman bir politika benimsedi. 1969'da yapılan seçimlerde oyların %46.5'ni alarak yeniden iktidar olurken, CHP ise %27.4'te kaldı.²²⁰ AP idaresinde %9 kalkınmayla gelişen toplunda milliyetçilik yükseldi. Buna paralel yabancı düşmanlığı daha açık olarak durmadan yükseldi ve bu durum; ABD ile yakın ilişkileri korumaya her zaman olduğu gibi kararlı gözükken yüksek rütbeli subayların duygularıyla çatıştı. Pek çok yüksek rütbeli subay, Türk güvenliği için kuzeyden gelecek bir tehdidin hala var olması karşısında, Amerikan desteğinin sağladığı güvenciyi kaybetmek istemiyorlardı. Bu subaylar aynı zamanda daha ileri bir modernleşme için baskı yapıyor ve ABD'den elde edilen teçhizat ve eğitimin daha ucuz ve emniyetli gelebileceğine inanyorlardı.²²¹

Cumhuriyet ve Atatürk ideolojisini temsil eden CHP'nin oylarının bir türlü yükselmemesi, ordu içinde giderek artan tepkiye de dönüşmekteydi. Ayrıca Cevdet Sunay'ın görev süresi dolmaktaydı ve bu makamı sivillere bırakmak istemeyen askerler yeni bir kriz çıkaracaktı. Bu kez darbenin adı; 12 Mart 1971 Muhtırası olacaktı.

²¹⁷ Güral, *a.g.e.*, s. 193.

²¹⁸ https://www.tccb.gov.tr/cumhurbaskanlarimiz/cevdet_sunay/

²¹⁹ Hurewitz, *a.g.e.*, s. 230.

²²⁰ Güral, *a.g.e.*, s. 209.

²²¹ Hurewitz, *a.g.e.*, s. 231.

Sonuç

27 Mayıs 1960 askeri müdahalesi ile demokrasi ortadan kaldırılmış olsa da, Demokrat Parti'nin, 1950'den başlayarak halkın oylarıyla 10 yıl iktidarda kalması, halkın iktidarı fiilen belirleme yetkisi ve gücünün olduğunu ortaya çıkarmıştır. Demokrasi zaman zaman kesintiye uğramış olsa da, her defasında korku duvarı aşılmış ve halk, kendi iradesini iktidara taşımıştır. 27 Mayıs darbesinin arkasına yatan sebepler, yanlış olarak, genellikle laiklik ve demokrasi dışı yönetim, belli ölçülerde de ekonomik politika çerçevesinde formüle edilmiştir. Ancak laikliğe aykırı olarak nitelenen bazı eğilimleri CHP'de desteklemiştir.²²²

Darbecilerin amaçları arasında demokrasiyi genişletmek olsa da, demokrasinin vazgeçilmez unsuru olan siyasi parti ve siyasetçilerin güvenilmez olduğu söylemi sonraki müdahalelerin de gerekçesi olmuştur. Bu ilk müdahaleyi ve daha sonrakileri halkın sessizce kabullenmesinin önemli bir sebebi de, siyasetçilerin itibarsızlaştırılması ve Menderes ile iki bakanının idam edilerek, başbakan da olsa siyaset kurumunun ne kadar kırılğan olduğunun ortaya çıkmasıdır. 1960'larda demokratik gelenek ve kurumların henüz olgunlaşmadığı Türkiye'de, Batı'da olduğu; sağ-sol, seküler-dindar, liberal-devletçi, sosyal demokrat-Hıristiyan demokrat vs. gibi, bir birinin yumuşak karşıtı olan partiler oluşmamıştır.

Ülkemizde 19. yy ortalarında başlayan gelenekçi ve batıcı iki ayrı damar olan siyasi şekillenme, zaman zaman iç içe geçen kavramları üretse de genel olarak uzlaşmamıştır. Askerin çoğunlukla batıcı tandansta kalması ve durumu sürekli bu görüşün lehine devşirecek cebri müdahaleleri, siyaset kurumunun bu iki damarı birbirine yaklaştıracak sosyolojik çözümler üretmesini de mani olmuştur. Bu nedendir ki, Türkiye'nin sadece son 35 yılında iktidar olan birçok partinin sadece tabelası kalmıştır.

Ayrıca belirtmek gerekir 1960 Darbesi'nden sonra ABD'nin mali yardımı dikkat çekiciydi. Çünkü Menderes'in tüm ısrar ve girişimlerine rağmen ABD, mail yardımda bulunmadığı için Menderes'te Rusya'ya yönelmek zorunda kalmıştı. ABD, darbeden sonra kurulan hükümetlere başlangıçta 34 milyon dolara daha sonrada 103 milyon dolar mali yardımda bulundu. 30 Mayıs 1960'da bir bildiri yayınlayarak yeni Türk Hükümetini tanıdığını da deklere etmişti.²²³ ABD Dışişleri Bakanlığı İstihbarat ve Araştırma Dairesi'nin 1961 tarihli değerlendirme raporunda; *"Türk Silahlı Kuvvetleri'nce yapılan kansız darbe, Türkiye dışında genellikle ağırlık taşıyan, Türk Silahlı Kuvvetleri'nin apolitik olduğu ve ciddi bir siyasi bunalımda müdahale etmeyeceği yolundaki inancı yıkmıştır."*²²⁴ denmekteydi. Bu rapor bir anlamda TSK'nin kendi ülkesinin seçilmiş hükümetlerine müdahale etmesinin, ABD'ce meşrulaştırıldığı anlamına geliyordu.

²²² Kayalı, *a.g.e.*, s. 66.

²²³ Güral, *a.g.e.*, s. 166-167.

²²⁴ Doğan, *a.g.m.*

Yukarıda uzunca incelediğimiz ve eleştirel noktadan baktığımız asker-siyaset ilişkisini en iyi özetleyen Hurewitz'in isabetli cümleleriyle bitirelim; "Askerler, her defasında, politikaya isteyerek girmiş olmadıklarını ve yegane maksatlarının halka ait işleri bir düzene sokmak olduğunu ifade etmişlerdir. Onlar siyasi sisteme yeniden şekil vermeyi, eski kötülüklerin yeniden meydana gelmesine karşı bu yeni sistemi tecrit etmeyi ve onu halkın arzularına karşı hassasiyet gösterecek bir duruma getirmeyi vaat etmişlerdir. Bu düşünme tarzına hakim olan mantık esas itibarıyla, ulusun askeri imkanlarının koruyucusu olarak, ulus ihtiyaçlarının en iyi hakimi olduğu varsayımından doğmaktadır. Askeri gücün koruyuculuk görevi, siyasi akıl ve manevi dürüstlüğe eşit tutulur. Bu varsayımı yıkan sivil rejimler için olduğu kadar, ortaya çıkan askeri rejimler için de daha az olmamak üzere, tehlikeli bir doktrindir."²²⁵

Kaynakça

Telif-Tetkik Eserler

- AHMET, Feroz: *Bir Kimlik Peşinde Türkiye*, Bilgi Üniversitesi Yay., İstanbul 2006.
- AKŞİN, Sinan: *Yakınçağ Türkiye Tarihi (1908-1980)*, Milliyet Yay., İstanbul 1989.
- ARCAYÜREK, Cüneyt: *Derin Devlet 1950-2007*, Detay Yay., 5. Baskı, İstanbul 2007.
- AYDEMİR, Talat: *Talat Aydemir'in Hatıralarım*, YKB Yay., İstanbul 2020.
- Aydemir, Şevket Süreyya, İhtilalin Mantığı ve 27 Mayıs İhtilali, Remzi Kitapevi, İstanbul 2000.
- BAĞCI, Hüseyin: *Demokrat Parti Dönemi Dış Politikası*, İmge Yay., Ankara 1990
- BAŞGİL, Ali Fuad: *27 Mayıs İhtilali ve Sebepleri Görüp Yaşadıklarım*, Yağmur Yayınevi, 4. Basım, İstanbul 2008.
- BAYAR, Nilüfer: *27 Mayıs Darbesi ve Bizler*, Timaş Yay., İstanbul 2014.
- BİRAND, M. Ali – DÜNDAR, Can – ÇAPLI, Bülent: *12 Mart: İhtilalin Pençesinde Demokrasi*, 9. Baskı, İmge Kitapevi, İstanbul 2008.
- BATUR, Muhsin: *Anılar ve Görüşler Üç Dönemin Perde Arkası*, Milliyet Yay., 4. Baskı, İstanbul 1985
- DENİZLİ, Ali: *Kore Savaşı Uzaktaki Kahramanlar ve Zaferleri*, Başlık Yay., İstanbul 2010.
- DÜNDAR, Seyhan: *Gölgedeki Adam*, Uycan Matb. İstanbul 1966.
- ER, Ahmet: *Hatıralarım ve Hayatım 27 Mayıs'tan 12 Eylül'e*, Biltek Yay, Ankara 2000.
- ERKANLI, Orhan: *Anılar, Sorunlar, Sorumlular*, Baha Matb., IV Baskı, İstanbul 1972.
- GÖĞÜŞ, Ali İhsan: *Hep İsmet Paşa'nın Yanında*, Remzi Kitapevi, İstanbul 2008.
- GÖRMÜŞ, Alper: *Eski Deniz Kuvvetleri Komutanı Özden Örnek'e ait Darbe Günlükleri Tam Metin İmaj ve Hakikat, Bir Kuvvet Komutanının Kaleminden Türk Ordusu*, Etkileşim Yay., İstanbul 2012.
- GÜNAL, Erdoğan: *Türkiye'ye Demokrasinin Yüzyıllık Serüveni*, Karkuru Yay., İstanbul 2009
- HUREWITZ, Jacob Coleman: *Ortadoğu Siyaset: Askeri Boyutu*, Pall Mall Yay., Londra 1969.
- KAYALI, Kurtuluş: *Ordu ve Siyaset 27 Mayıs-12 Mart*, İletişim Yay., 7. Baskı, İstanbul 2018.
- MBK Almanak*, Özel Yay., Ankara 1961.
- MADANOĞLU, Cemal: *Korgeneral Cemal Madanoğlu'nun Anıları Doğu Perinçek'in Sunumuyla*, Derleyen Halim Tuğay Madanoğlu, Kaynak Yay., 2. Baskı, İstanbul 2021.
- MENDERES, Aydın - AKYOL, Taha: *Demokrasiden Darbeye Babam Adnan Menderes*, Doğan Kitap, İstanbul 2011.
- METİN, İbrahim, İhtilalcılar Hesaplaşıyor, 27 Mayıs Ondörtler ve DüNDAR Taşer, Bilge Kültür Sanat Yay., İstanbul 2012.
- NADİ, Nadir: *27 Mayıs'tan 12 Mart'a*, Sinan Yay., İstanbul 1971.
- SAROL, Mükerrer: *Bilinmeyen Menderes*, Kervan Yay., İstanbul 1983.
- ÖRTÜLÜ, Erdoğan: *Üç İhtilal Hikayesi*, Milli Ülkü Yay., 5. Basım, Konya 1979.
- ÖYMEN, Örsel: *Bir İhtilal Daha Var (1908-1980)*, İstanbul 1986.
- ÖZDAĞ, Ümit: *Menderes Döneminde Ordu-Siyaset İlişkileri ve 27 Mayıs İhtilali*, Boyut Yay., İstanbul 1997.

²²⁵ Hurewitz, a.g.e., s. 111.

- ÖZDEMİR, Hikmet: *Türkiye Cumhuriyeti*, İz Yay., İstanbul 1995.
- ÖZDEMİR, Hikmet: *Cumhurbaşkanı Seçimleri Üzerinde Ordunun Olağan Dışı Rolü*, İz Yay., İstanbul 1994.
- ÖZDEMİR, Hikmet: *Türk Parlamento Tarihi*, TBMM Kültür ve Sanat Yay., Ankara 2014.
- URAZ, Abdullah: *1970 Siyasi Buhranı ve İç Yüzü*, Son Havadis Yay, İstanbul 1970.
- UTKU, Cumhur: *14'lerden Suphi Karahan'a İhtilal Mektupları*, Kaynak Yay., İstanbul 2006.
- TARHAN, Nevzat: *Asimetrik Savaş Politik Psikoloji*, Timaş Yay., İstanbul 2010.
- TURGUT, Hulusi: *Türkeş'in Anıları Şahinlerin Dansı*, ABC Yay., İstanbul 1995.
- YALÇIN, Soner: *Teşkilatın İki Silahşoru, Biri Meşrutiyet Silahşoru Dede Yakup Cemil Diğeri Cumhuriyetin Silahşoru Torun Yakup Cemil*, Doğan Kitap, İstanbul 2001.
- YILDIZ, Ahmet: *İhtilalin İçinden Anılar, Değerlendirmeler*, Alan Yay., İstanbul 2001.

Makaleler ve Yayınlar

- AĞIR, Osman: "Türkiye'de Askeri Darbeler Karşısında Siyaset Kurumunun Tutumu", *Kahraman Maraş Sütçü İmama Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 15, Özel Sayı, Yıl 2018, ss.1-26, s.1.
- ALDOĞAN, Yazgülü: "İhtilalcı Bolluğu", *Hürriyet Gazetesi*, 24 Mayıs 1986, s. 9.
- ASLAN, Ömer: 15 Temmuz Sonrası Askeri Eğitimin Demokratikleşmesi: Fırsatlar, Riskler ve Yol Haritası", *Liberal Düşünce Dergisi*, Sayı 85, Yıl 2017, ss.37-55.
- ATAKLI, Mucip: "Menderesi Kimler Astı", *Akşam Gazetesi*, 21 Ekim 1966.
- AYDIN, Hasan: "Korutürk'lü Yıllar-Muhtırayla Darbe Arasında Zor Görev", *Milliyet Gazetesi*, 15 Mart 2013, s.7.
- DEMİR, Yeşim: "Albay Talat Aydemir'in Darbe Girişimleri", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Cilt 5, Sayı 13, Yıl 21.12.006, ss. 155-171.
- DUMAN, Mehmet Zeki: "Türkiye'de Ordu-Siyaset İlişkileri ve Askeri Darbelerin İdeolojik Kökenleri", *İnsan ve İnsan Bilim Kültür ve Sanat Dergisi*, Yıl 6, Sayı 20, Bahar 2019, ss. 145-164.
- HÜR, Ayşe: "Türkiye'nin Kısa Bir Askeri Darbe Tarihi", *Radikal Gazetesi*, 23 Ekim 2012, s. 7.
- KERİMOĞLU, Hasan Taner: "İmparatorluktan Cumhuriyete Türkiye'de Askeri Darbeler ve Toplum", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi Journal Of Modern Turkish History Studies*, XX/Özel Sayı (15 Temmuz), Yıl 10.07.2020, ss.147-165.
- MUMYAKMAZ, Alper: "Türkiye'nin Demokratikleşme Sürecinde Darbe, Ordu ve Vesayet", *Toplum ve Kültür Araştırmaları Dergisi*, Sayı 4, Yıl 28.12.2019, ss. 17-27.
- TATLISU, Kübra: "Milli Birlik Komitesi İçinde Çıkan İkilem ve General Cemal Madanoğlu-Albay Alparslan Türkeş İlişkisi", *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı 1, Yıl 2021, ss. 102-121.
- TUNÇ, Hasan: "Türkiye'de Askeri Darbeler, Muhtıralar ve Sivil Toplum Kuruluşlarının Tepkisi", *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt 6, Sayı 1-2, Yıl 13.06.1998, ss. 125-164.
- YAZGÜLÜ, Aldoğan: "İhtilalcı Bolluğu", *Hürriyet Gazetesi*, 24 Mayıs 1986, s. 7.

Sempozyumlar

- GENÇALP, Ebru: "27 Mayıs 1960 Darbesi ve Basındaki Yansımaları", *Adnan Menderes Üniversitesi Uluslararası Darbeler Sempozyumu*, Aydın 29 Aralık 2017.

Arşiv Belgeleri ve Resmi Yayınlar

- Resmi Gazete*, "Milli Birlik Komitesinin 27 Nolu Tebliği, Milli Birlik Komitesince uhdeme tevdi edilen Başbakanlık görevi icabı Hükümet aşağıdaki zevatla tarafımdan teşkil edilmiştir", Sayı 10515, 30 Mayıs 1960.
- Resmi Gazete*, "Sabık reisi cumhur ve Başvekil ve Vekiller ve eski iktidar Mebuslarını ve bunların suçlarına iştirak edenleri yargılamak üzere, bir yüksek adalet divanı kurulur", Sayı 10525, 12 Haziran 1960.
- Resmi Gazete*, "Geçici Kanun, madde 3-4", Sayı 10525, 14 Haziran 1960.
- Resmi Gazete*, "Yüksek Adalet Divanının Muhakeme Usulüne ait geçici Kanun", Sayı 10529, 18 Haziran 1960.
- Resmi Gazete*, "5434 sayılı Türkiye Cumhuriyeti Emekli Sandığı Kanununa ek Geçici Kanun", Kanun N0 42, Geçici 1 Madde, Sayı 10570, 5 Ağustos 1960.
- Resmi Gazete*, "Halkoyuna Sunulacak Türkiye Cumhuriyeti Anayasası", Sayı10810, 31 Mayıs 1961.

Resmî Gazete, “Yüksek Adalet Divanınca verilen ölüm Cezalan hakkında Milli Birlik Komitesi Kararı”, Karar No 75, Sayı 10908, 16 Eylül 1961.

Resmî Gazete, “Anayasa Mahkemesinin Kurulması ve Yargı Usulleri Hakkında kanun”, Sayı 11091, 24 Nisan 1962.

Resmî Gazete, “105 sayılı Kanunun kaldırılması hakkında Kanun”, Kanun No 81, Sayı 11239, 23 Ekim 1962.

Resmî Gazete, “Genelkurmay Başkanının Görev ve Yetkilerine ait Kanun”, Sayı 13572, Kanun no 1324, 7 Ağustos 1970.

TBMM Kararı yerine Geçen MBK Anayasa Değişiklik Kararı, “Sabık reisi cumhur ve Başvekil ve Vekiller ve eski iktidar Mebuslarını ve bunların suçlarına iştirak edenleri yargulamak üzere, bir yüksek adalet divanı kurulur”, No 1, Bölüm 6, 12 Haziran 1960.

(<https://www.tbmm.gov.tr/files/anayasa/docs/1924/1924-8/8-degisiklik.pdf>)

TBMM Darbeleri Araştırma Komisyonu Raporu, TBMM Yay., Cilt 1, Ankara 2012.

Gazeteler

Akşam Gazetesi, “İkinci Cumhuriyet Kurulacak”, Manşet, 28 Mayıs 1960.

Cumhuriyet Gazetesi, “Kahraman Türk Ordusu Bütün Memlekette Dün Gece Sabaha Karşı idareyi Ele Aldı”, Sür Manşet, 27 Mayıs 1960.

Cumhuriyet Gazetesi, “Meclis feshedildi, yeni anayasa ve demokratik müesseselerin kurulma hazırlığına başlandı”, Manşet, 28 Mayıs 1960.

Cumhuriyet Gazetesi, “1459 sanığın duruşmasında Harp Okulunda başlandı”, Manşet, 31 Mayıs 1960.

Cumhuriyet Gazetesi, “1459 sanığın duruşmasında Harp Okulunda başlandı”, Manşet, 14 Haziran 1963.

Hürriyet Gazetesi, “Türk Silahlı Kuvvetlerimiz Bütün Yurtta idareyi fiilen ele aldı”, Manşet, 27 Mayıs 1960.

Hürriyet Gazetesi, “B.M. Meclisi fesholdü, Parti faaliyetleri yasak edildi, üniversiteler açılacak”, Manşet, 28 Mayıs 1960.

Milliyet Gazetesi, “İdare Orduda”, Sür Manşet, 27 Mayıs 1960.

Milliyet Gazetesi, “Büyük Millet Meclisi feshedildi”, Sür Manşet, 28 Mayıs 1960.

Milliyet Gazetesi, “MBK Üyeliğinden İstifası Kabul Olunmayan Madanoğlu İstifasında İsrar Ediyor”, Manşet, 11 Haziran 1961.

Son Havadis Gazetesi, “Silahlı Kuvvetler muvakkat İdareyi ele aldı”, Sür Manşet, 27 Mayıs 1960.

Ulus Gazetesi, “Türk Silahlı Kuvvetleri Bütün Memlekette İdareyi Ele Aldı”, Sür Manşet, 27 Mayıs 1960.

Ulus Gazetesi, “Türk Silahlı Kuvvetleri Bütün Memlekette İdareyi Ele Aldı”, Sür Manşet, 28 Mayıs 1960.

Vatan Gazetesi, “Ordu İdareyi Ele Aldı”, Sür Manşet, 27 Mayıs 1960.

Vatan Gazetesi, “Ondörtlerin Yurtdışına Gönderilmelerine Dün Geceden İtibaren Başlandı; İlk Yolcu Fazıl Akkoyunlu”, Sür Manşet, 19 Kasım 1960.

Vatan Gazetesi, “Harbiyeliler için 5-15 yıl hapis cezası istendi”, Sür Manşet, 14 Haziran 1963.

Vatan Gazetesi, “1293 Harbiyeli Berat etti ve evlerine gönderildi”, Manşet, 12 Eylül 1963.

Yayınlanmamış Tezler

Orhan, Soner, “27 Mayıs askeri Müdahalesinin Liderlik Olgusu ve Kurumsal Çerçevesi”, Ankara Üniversitesi İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara 2003.

İnternet ve Web Siteleri

Doğan, Ali Necati, “Yakın Tarihimizin Utanç Veren Olayları: 27 Mayıs Darbesi”, 1960, *Blog Milliyet Gazetesi*, 8 Kasım 2009.

(<https://blog.milliyet.com.tr/yakin-tarihimizin-utanca-veren-olaylari--27-mayis-darbesi--1960/Blog/?BlogNo=212490>)

https://www.tccb.gov.tr/cumhurbaskanlarimiz/cevdet_sunay/

Televizyon Yayınları

TRT Arşivi ve <https://www.facebook.com/watch/?v=720113422055291>

Extended Abstract

The Military Coup Of May 27, 1960 And The Division And Competition In The Armed Forces During The Coup

With the proclamation of the Republic on October 29, 1923 and the election of Mustafa Kemal Atatürk as president, the 622-year Ottoman Absolute Monarchy came to an end. Founded by Atatürk on September 3, 1923, the Republican People's Party remained in power until 1946 in the single-party system. In 1945, after World War II ended and democracy started to function together with all its institutions in the international conjuncture, multi-party system was started in 1946. Celal Bayar, who left the CHP and Adnan Menderes, the powerful name of the CHP, founded the Democratic Party in the Aegean Region and generally merchants, artisans and large landowners. In the elections held in 1946, the Republican Rights Party came to power with the election, which was thought to be based on reasons arising from the election law, but also included objections and election fraud rumors. However, strong opposition began from the Democratic Party.

The Democratic Party, which came to power in the 1950 elections, continued its power in the 1954 and 1957 elections. In the last period of its rule, the DP became increasingly tough on the opposition CHP; Seizure of CHP properties, arrest of Secretary General Kasım Gülek in Sinop, stone attack on former President İsmet İnönü in Kayseri, decision to establish an Investigation Commission in the Turkish Grand National Assembly on charges of "preparing an armed and armed attack" for CHP, tensions climbed. In addition, the Menderes Government saw as a solution to make more mistakes and increase the dose of authoritarianism with the autocratic rule of its own choice and the increasing intensification of the opposition. The increasingly polarized government and opposition bloc had stretched the country like a bow. Political polarization also spread to universities, and martial law was declared in some cities due to clashes between the police and students.

Due to the increasing tension in the country, DP Prime Minister Adnan Menderes thought that he had prevented a possible coup by making senior retired generals deputies and appointing people he trusted to the TAF top command level. However, preparations for a military coup against the government were planned and secretly carried out by lower and middle rank officers. In this respect, the organizational type and structure formed by the lower and middle level officers resembled the secret organization of the young officers who were members of the Union and Progress, who carried out military coups against the Ottoman Sultan in 1908 and 1913.

After a long preparation and coordination process, many secret organizations united against the Democrat Party within the Turkish Armed Forces (TAF) and carried out a "Military Coup" on May 27, 1960. Democratically elected President Celal Bayar, Prime Minister Adnan Menderes, Ministers, Chief

of General Staff, deputies, many generals and bureaucrats were suspended, arrested, the government was ended, the Parliament was dissolved.

The officers who organized the coup and consisted of 38 people took the name of the National Unity Committee and General Cemal Gürsel, who was appointed as the leader of the coup, became the President. National Unity Committee took over the legislative and executive functions. While the group of 14, which will be proposed later in the National Unity Committee, wanted to stay in power for a long time, the other group and President Cemal Gürsel wanted to go to the elections as soon as possible and hand over the power to İnönü. As the struggle between these two groups continued, the new command of the armed forces did not want the influence of the National Unity Committee. Finally, the swords were drawn and the extremists of the 14-member committee led by Colonel Alparslan Türkeş were expelled from the National Union by resigning against their will on 14 November 1960, as they were the permanent defenders of the military regime. They were exiled as advisers to embassies in various countries.

Subsequently, Armed Forces Unit, in which the generals were in the decision-making authority, came to power on June 8, 1961, putting an end to the de facto and legal authority of the National Unity Committee, and operated it like a law machine. It seems that the National Unity Committee was in power; however, it did not have the authority to use it ex officio and the management will was entirely in the hands of Armed Forces Unit. In addition, the supra-parliamentary structure created under the name of MBK, a new constitution was drafted in 1961 and elections were held. In addition, the special court established by the National Unity Committee on the recommendation of the professors in the cases heard in Yassıada; Prime Minister Adnan Menderes gave the death penalty for Foreign Minister Fatin Rüştü Zorlu and Finance Minister Hasan Polatkan, and the decision was implemented on September 15, 1961, with the approval of the National Unity Committee, as a result of the pressures of the National Unity Committee. Others were sentenced to various prison terms as a prisoner. After the 1961 elections, the authority was transferred to civilians, Cemal Gürsel became President, while due to the military coup, the members of the National Unity Committee were given permanent senatorship as well as legal guarantees.

Colonel Talat Aydemir, who had important works in the preparation and organization of the 27 May 1960 coup, but could not find a place in the National Unity Committee after the coup was successful, attempted two unsuccessful military coups in 1962 and 1963, but failed. He is tried and executed. Military coups or coup attempts, which started in 1960 and which the society and politicians would have to submit to for a long time, formed an ideological and social ground and gained legitimacy for many years, starting with the May 27, 1960 coup.

In this study; The Democratic Party came to power three times and won the elections with an overwhelming majority, the DP's pressure on the CHP and its intolerance against all opposition groups, its inability to grasp that resistance could turn into action, the sociology of traditional putschism in the army, the military coup of secret organizations within the army against the government, Competition between secret organizations, the execution of the 27 May 1960 Military Coup, the relationship and rivalry between the National Unity Committee who planned and carried out the coup and the Armed Forces Union, Colonel Talat Aydemir's coup attempts, its causes and consequences. explored together.